

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra českého jazyka a literatury

Pohádkáři východních Čech

Bakalářská práce

Autor: Lucie Podrazilová
Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor: Český jazyk a literatura se zaměřením na vzdělávání
Německý jazyk se zaměřením na vzdělávání
Vedoucí práce: Mgr. Petra Bubeníčková, Ph. D.

Zadání bakalářské práce

Autor: Lucie Podrazilová

Studium: P111479

Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice

Studijní obor: Český jazyk a literatura se zaměřením na vzdělávání, Německý jazyk se zaměřením na vzdělávání

Název bakalářské práce: Pohádkáři východních Čech

Název bakalářské práce AJ: Fairy-tale's Authors of East Bohemia

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Bakalářská práce mapuje literární toulky pohádkářů východočeské oblasti. Práce může obsahovat interpretace vybraných úryvků z pohádkových textů a jejich využití v hodinách literatury na základní škole.

Anotace:

Bakalářská práce mapuje literární toulky pohádkářů východočeské oblasti. Práce může obsahovat interpretace vybraných úryvků z pohádkových textů a jejich využití v hodinách literatury na základní škole.

Garantující pracoviště: Katedra českého jazyka a literatury,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Petra Bubeníčková, Ph.D.

Oponent: doc. PhDr. Jiří Kudrnáč, CSc.

Datum zadání závěrečné práce: 7.11.2012

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala (pod vedením vedoucí bakalářské práce) samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 29. 4. 2015

Poděkování

Tímto bych ráda poděkovala Mgr. Petře Bubeníčkové, Ph. D. za ochotu, čas, trpělivost a cenné připomínky, které mi velmi pomohly při realizaci bakalářské práce.

Děkuji spisovatelce Martě Pohnerové, která mi dovolila vstoupit do jejího života a tvorby a podělila se se mnou o nezbytné informace, o které jsem se mohla v práci opřít.

Anotace

PODRAZILOVÁ, Lucie. *Pohádkáři východních Čech*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2015. 54 s. Bakalářská práce.

Tématem bakalářské práce jsou pohádkáři východních Čech. V práci bude zmíněno několik vybraných spisovatelů, narozených na tomto území, kteří se významně podíleli na rozvoji české literatury pro děti a mládež. Posléze bude podrobně představena současná autorka tvořící regionální pohádky a příběhy, Marta Pohnerová. V práci bude uvedeno pět interpretací jejich knih (Žába Františka, Příběhy a pohádky z hradeckých lesů a parků, Augustinovy pohádky, Pohádky od Labe a Orlice, Pohádky z hradeckých lesů).

Na počátku práce bude zmíněna charakteristika literárního žánru – pohádka. Další kapitoly práce se budou zabývat znaky pohádky a její typologií. Blíže bude představena pohádka autorská a její vývoj na našem území.

Klíčová slova: pohádka, autorská pohádka, východní Čechy, Marta Pohnerová

Annotation

PODRAZILOVÁ, Lucie. *Fary – tale's Authors of East Bohemia*. Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2015. 54 pp. Bachelor Thesis.

The topic for my bachelor thesis are storytellers from eastern Bohemia. Introduced will be writers, that were born in this area and had an important impact in the development of literature for children and youth. Next will be introduced current author, which is creating regional fairytales and stories, Marta Pohnerova. You will find five examples of her books (*Žába Františka*, *Příběhy a pohádky z hradeckých lesů a parků*, *Augustinovy pohádky*, *Pohádky od Labe a Orlice*, *Pohádky z hradeckých lesů*).

At the beginning of my thesis, I will be mentioning characteristic type of literature-fairytale. Next chapters of my thesis will be dealing with characteristics of fairytale and its typology. Author's fairytale will be closely introduced and its development in the Czech Republic.

Key words: fairytale, author's fairytale, eastern Bohemia and Marta Pohnerova

Obsah

Úvod.....	8
1 Pohádka	9
1. 1 Vznik pohádky	10
1. 2 Znaký pohádky	10
1. 3 Typy pohádky	12
1.3.1 Lidová pohádka	13
2 Autorská pohádka	16
2. 1 Typologie autorské pohádky.....	17
2. 2 Historický vývoj české autorské pohádky	18
3 Vybraní pohádkáři východních Čech	25
4 Marta Pohnerová.....	29
4. 1 Pohádkové knihy Marty Pohnerové	29
4. 2 Rozhovor se spisovatelkou.....	30
4. 3 Popis práce Marty Pohnerové s dětmi.....	31
5 Interpretace vybraných pohádkových knih Marty Pohnerové	33
5. 1 Žába Františka	33
5.2 Příběhy a pohádky z hradeckých lesů a parků	34
5.3 Augustinovy pohádky	37
5. 4 Pohádky od Labe a Orlice	40
5.5 Pohádky z hradeckých lesů	43
5. 6 Shrnutí charakteristických rysů knih Marty Pohnerové.....	46
Závěr	47
Seznam použité literatury	48
A. Primární literatura	48
B. Sekundární literatura.....	49
Seznam příloh	51
Přílohy.....	52

Úvod

Klíčovým slovem práce je pohádka. Literární žánr, se kterým se setkáváme již od dětství celý náš život. Staví nás do různých pozic, nejprve jsme posluchači, později čtenáři a nakonec jsme sami v roli vypravěčů či předčítačů. Pohádka pomáhá dítěti pochopit okolní svět, rozvíjí jeho fantazii a obohacuje slovní zásobu. V neposlední řadě poukazuje na fakt, že zlo bývá potrestáno a dobro vítězí. Dítě je prostřednictvím pohádky vychováváno, ujasňuje si, co se smí a naopak, co by se dělat nemělo. Tento útvar se stal nedílnou součástí našich životů.

Práce se podrobněji zabývá autorskou pohádkou. Na rozdíl od lidových pohádek, kdy se jedná o přepis lidového vyprávění, se autorská pohádka vyznačuje originalitou stylu každého autora, je primárně určená dětem a má za úkol pobavit, popřípadě poučit.

Stěžejní část práce se věnuje východočeským pohádkářům, zejména spisovatelce Martě Pohnerové, která prostřednictvím svých pohádek a příběhů seznamuje čtenáře se svým rodným městem, Hradcem Králové. Vzbuzuje v dětech vlastenectví a touhu po poznání tohoto města.

Cílem mé bakalářské práce je nabídnout přehled vybraných, významných pohádkářů narozených ve východních Čechách. Podrobněji představit méně známou, současnou spisovatelku, Martu Pohnerovou.

V první kapitole je rozebrána pohádka jako literární žánr. Seznamuje čtenáře s typickými znaky pohádky a její typologií.

Jelikož se práce zabývá autorskými pohádkami, je věnována druhá kapitola právě této problematice. Jsou zde popsány žánrové varianty autorské pohádky a její historický vývoj na našem území.

Ve třetí kapitole jsou uvedeni nejvýznamnější pohádkáři východních Čech, kteří se v této oblasti narodili.

Čtvrtá kapitola se věnuje spisovatelce Martě Pohnerové, soudobé autorce pohádek v Hradci Králové. Poslední kapitola je zaměřena na interpretaci vybraných pohádkových souborů Marty Pohnerové.

1 Pohádka

Pohádka je krátký epický útvar s kořeny v lidové slovesnosti. „*Pohádka je původně výtvar slovesné kultury, útvar, který žije vyprávěním a nasloucháním.*“¹

Na počátku lidové slovesnosti se pohádky uchovávaly pouze v mluvené podobě, později byly však badateli sebrány a nyní se ve většině případů čtou malým posluchačům například před spaním. Pohádky jsou dětem vyprávěny na celém světě a hrají důležitý význam při vnímání textu dítětem. Černoušek² se domnívá, že pohádkové vyprávění a kontakt dospělého s dětmi nelze nahradit filmem, jakoukoliv nahrávkou ani divadelním představením. Právě při onom vyprávění se tvoří již zmíněné psychologické vazby tvořené vkládáním svých citů do vyprávění a na druhé straně vykreslením fantazijních představ v mysli.

„*Pohádka zaujímá ve čtenářském kontextu dětí dominantní postavení. Je zřejmé, že svými žánrovými předpoklady nejlépe odpovídá mentalitě, potřebám a zájmům dětských čtenářů rané fáze mladšího školního věku a má pro ně nezastupitelný význam.*“³

V začátcích svého vzniku se pohádka označovala jako báchorka – jeden z útvarů ústní lidové slovesnosti a obracela se spíše k dospělým jedincům. V průběhu vývoje se její místo v literatuře ustálilo a stala se tak definitivně žánrem pro děti. Mocná a Peterka uvádějí krátkou definici a sice: „*Zábavný, zpravidla prozaický žánr folklorního původu s fantastickým přeběhem.*“⁴ Použitým jazykem a myšlenkovými pochody odpovídá inteligenci dítěte předškolního a raného školního věku.

Názvosloví tohoto literárního žánru bylo od svého začátku značně nestabilní. Zprvu se pohádka označovala jako bajka, ale později se tento termín začal používat jen ve spojení se zvířaty. Následoval obrozenecký pojem báje či báchorka, dále Polívkou zastávající označení povídka. Ani jeden z těchto pojmů se však neujaly. Finální

¹ ČERNOUŠEK, Michal: *Děti a svět pohádek*. 1. vyd. Praha: Albatros, 1990. 31 s. ISBN 80-00-00060-1

² Tamtéž, s. 33-34.

³ TOMAN, Jaroslav: *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury*. 1. vyd. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 1992. 64 s. ISBN 80-7040-055-2

⁴ MOCNÁ, Dagmar, PETERKA, Josef: Pohádka. In MOCNÁ, Dagmar, PETERKA, Josef a kol.: *Encyklopedie literárních žánrů*. 1. vyd. Praha a Litomyšl: Ladislav Horáček-Paseka, 2004. 472 s. ISBN 80-7185-669-X

označení pohádka se vyvinulo z polského slovesa *gadać*, což v překladu do českého jazyka znamená mluvit, vyprávět.⁵

Pohádka využívá všech literárních podob. Setkáváme se s pohádkovou prózou, poezií, ale i dramatem. Proto je pohádka považovaná za jeden z nesložitějších literárních žánrů.⁶

1. 1 Vznik pohádky

„Pohádka patří k starobylým slovesným žánrům. Objevuje se už v předantických kulturách. Ve starověku však nebyla předmětem sběratelského ani autorského zájmu.“⁷

Tyto pohádky se však dochovaly pouze částečně. Nejstarší pohádka dochovaná písemně se nazývá *O dvou bratřích*. Tímto příběhem se pak jednotlivé kultury inspirovaly a převzaly z ní mnoho motivů. Tento text pochází z Egypta ze 13. století před naším letopočtem. Později v antické literatuře se již pohádkové motivy objevují častěji.

1. 2 Znaky pohádky

Pohádka se vyznačuje hned několika specifickými rysy. Odehrává se ve svém vlastním světě, ve kterém nefungují přírodní zákonitosti a naopak a nabízí čtenáři svět plný fantazijních prvků. Ve většině pohádek vítězí dobro nad zlem, tedy navozuje čtenáři či posluchači atmosféru spravedlnosti, která nemusí v reálném světě vždy platit.

„Jádrem původní lidové pohádky je vymyšlený (fantastický) příběh s nereálným dějem, postavami a prostředím. Anonymní a kolektivní lidový tvůrce tu vyjadřoval své

⁵ MOCNÁ, Dagmar, PETERKA, Josef: Pohádka. In MOCNÁ, Dagmar, PETERKA, Josef a kol.: *Encyklopedie literárních žánrů*. 1. vyd. Praha a Litomyšl: Ladislav Horáček-Paseka, 2004. 472 s. ISBN 80-7185-669-X

⁶ CHALOUPEK, Otakar: *Průruční slovník literatury: od počátku do současnosti*. 1. vyd. Brno: Centa, 2005. 727 s. ISBN 80-86785-03-3

⁷ MOCNÁ, Dagmar, PETERKA, Josef: Pohádka. In MOCNÁ, Dagmar, PETERKA, Josef a kol.: *Encyklopedie literárních žánrů*. 1. vyd. Praha a Litomyšl: Ladislav Horáček-Paseka, 2004. 474 s. ISBN 80-7185-669-X

názory, zkušenosti, sny, tužby, myšlení a cítění, svůj niterní vztah k přírodě, práci, lidem, společnosti, životu a světu.“⁸

Základní idea lidové pohádky je víra ve spravedlnost, pravdu a lásku. Tyto hodnoty v lidové pohádce vítězí, tedy dobro poráží zlo. Zároveň se v tomto příběhu odráží feudalismus, naivní myšlení autora a je zde vyobrazen drsný život venkovského lidu. Tyto skutečnosti se promítají do činů a vlastností pohádkových postav, do napínavého děje se šťastným koncem. Pohádka znázorňuje problémy obyčejného lidského bytí, proto je pro čtenáře tolik atraktivní. Zároveň pak naznačuje, že i nepříjemné věci, které nás v životě potkají, mají řešení a mohou mít dobrý konec, to znamená, že nám dávají naději.

*„Při výstavbě pohádky se uplatňují specifické prostředky: ustálené a stereotypně užívané formule na počátku i na konci, ustálená epiteta, stereotypně se opakující motivy ...“*⁹

Důležitou roli hrají postavy. *„Osoby jsou zpravidla buď naprosto dobré, nebo naprosto zlé. Jeden bratr je hloupý, druhý chytrý. Jedna sestra je krásná, druhá ošklivá (což v pohádkové řeči znamená protiklad ,dobrá – špatná‘). Jeden rodič je bezvýhradně dobrý, vstřícný, druhý zlý se vším všudy – to se nejčastěji ukazuje protikladem maminky a macechy. Takové jasné kontrasty mezi postavami napomáhají dětem snadno porozumět rozdílům mravních hodnot, rozdílům mezi ctností neřestí, což by nebylo možné, kdyby v pohádkách byly postavy prezentovány ve vší komplexní složitosti, jakou se jinak lidé v realitě projevují. Aby dítě dokázalo pochopit nejednoznačnosti a složitosti, musí nejdříve ze všeho porozumět protikladům.“*¹⁰

Černoušek se dále domnívá, že je důležité při vývoji dítěte, aby se umělo ztotožnit jak s kladnými, tak zápornými postavami. V opačném případě by pohádka ztrácela výchovné účely a zřejmě by nebyla tak hojně přijímána, jako je tomu dnes. Autor v knize rozebírá, jak je možné, že dítě přilne raději k postavě kladné i přes to, že nerozumí těmto hodnotám. Vysvětlení nalezneme hned na několika dalších řádcích jeho textu. Kladné postavy jsou pro malé čtenáře či posluchače lépe „vstřebatelné“. Jejich

⁸ TOMAN, Jaroslav: *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury*. 1. vyd. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 1992. 64 s. ISBN 80-7040-055-2

⁹ PAVERA, Libor, VŠETIČKA, František: *Lexikon literárních pojmů*. 1. vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc s. r. o. s. 280. ISBN 80-7182-124-1

¹⁰ ČERNOUŠEK, Michal: *Děti a svět pohádek*. 1. vyd. Praha: Albatros, 1990. 20 s. ISBN 80-00-00060-1

charakter je nekomplikovaný a jednoduchý. Černoušek ve své knize uvádí, že dítě v pohádce hledá svou identitu, tudíž se často vžije do role kladného hrdiny a splyne s ní. Naopak záporné postavy, mnohdy i agresivita nevyvolá v dětských duších žádné trauma, jak by se mohlo zdát. Děti se smíří s tím, že zlo existuje, ale musí být (mělo by být) potrestáno. Pohádkové postavy jsou mnohdy obdarovány jakýmsi kouzelným předmětem s nadpřirozenými vlastnostmi, což může sloužit k rozuzlení reálně nevyřešitelné situace.¹¹

Důležitou roli hraje i vypravěč, který má různé podoby. V některých případech v pohádce vystupuje například jako tulák, jindy příběh pouze vypráví, ale fyzicky v ději nevystupuje.

Zajímavá je i neurčitost místa a času. Vyprávění obvykle začíná nějakou ustálenou formulí (bylo, nebylo...; byl jednou jeden...; za devatero horami... apod.). Hlavní dějová linka se také vyznačuje několika specifiky. Na začátku se dostáváme na blíže neurčené místo, seznamujeme se s problémem a hlavími hrdiny. Odehrává se dramatický příběh, během kterého musí kladný hrdina, překonat několik překážek v podobě úkolu, hádanky nebo činu. Nakonec však vítězí dobro, zlo je potrestáno a jako symbol spojení kladných hodnot končí příběh ve většině případů svatbou.

Typickými rysy pohádky lze dále považovat číslce 3, 7, 9 (tři dcery, tři oříšky; sedmero krkavců; za devatero horami,...).

1. 3 Typy pohádky

Při studiu typologie pohádky bylo zjištěno, že tento žánr diferencuje mnoho autorů a badatelů odlišně, proto je uvedeno jako příklad více možných náhledů na tuto problematiku podle několika zdrojů. Poté je představen jeden, se kterým bude dále pracováno.

¹¹ ČERNOUŠEK, Michal: *Děti a svět pohádek*. 1. vyd. Praha: Albatros, 1990. 20 -22 s. ISBN 80-00-00060-1

Mocná a Peterka¹² uvádějí dělení na lidovou/folklorní pohádku a autorskou pohádku.

Toman¹³ ve své práci navíc uvádí ještě jeden přechodný typ. Nazývá ho autorská pohádka podle lidových látek nebo motivů. Jedná se o přepracované folklorní pohádkové příběhy. Autoři vstupovali do původního znění příběhu, dodávali mu na dějovosti, upravovali jazyk, ale pouze tak, aby zachovali znaky a prvky lidového folkloru. „*Tento autorský adaptační přístup nám prozrazuje B. Němcová: „Mně to nedá, když slyším pohádku, ale docela převrácenou a zostuděnou, abych ji tak napsala, přidám, kde je potřeba, ze svého a to nehezke vynechám.*““¹⁴ Již zmíněná Božena Němcová a Karel Jaromír Erben se zasloužili o výrazný rozvoj literatury pro děti a mládež na tehdejší území Česka. Na ně později navázali autoři František Bartoš, Václav Říha aj. V meziválečném období tuto část literatury obohatila díla Josefa Štefana Kubína, Jindřicha Šimona Baara a mnohá další. Dále lze uvést autory: Františka Hrubína, Eduarda Petišku, Václava Čtvrtka, Marii Kubátovou.

Pro potřeby práce bude využito základního dělení na lidovou a autorskou pohádku.

1.3.1 Lidová pohádka

Práce se zabývá rozбором pohádky autorské, tudíž zpracování podkapitoly lidová pohádka bude jen okrajové.

*„Lidovou pohádkou rozumíme přesný záznam autentického lidového vyprávění pořízený odborně fundovaným sběratelem podle určitých etnografických pravidel.“*¹⁵

„Lidová/folklorní pohádka nebyla původně určena dětem, ale dospělým. Jádrem fondu lidových pohádek jsou pohádky kouzelné: jejich syžety se odvozují z archaických rodových mýtů a obřadů iniciace (zasvěcení), spojených s bolestnou zkouškou odolnosti,

¹² MOCNÁ, Dagmar, PETERKA, Josef: Pohádka. In MOCNÁ, Dagmar, PETERKA, Josef a kol.: *Encyklopedie literárních žánrů*. 1. vyd. Praha a Litomyšl: Ladislav Horáček-Paseka, 2004. 473 s. ISBN 80-7185-669-X

¹³ TOMAN, Jaroslav: *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury*. 1. vyd. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 1992. 68 s. ISBN 80-7040-055-2

¹⁴ TOMAN, Jaroslav: *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury*. 1. vyd. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 1992. 68 s. ISBN 80-7040-055-2

¹⁵ Tamtéž, s. 67.

s představou dočasné symbolické smrti (motiv netvora pojídajícího či ohrožujícího adepta), styku s duchy a znovuzrození (vysvobození princezny, sňatek).“¹⁶

Dle Mocné a Peterky je lidová pohádka dělena na tři podtypy. Prvními jsou pohádky zvířecí. Jedná se většinou o poučné příběhy, kde hlavními protagonisty jsou zvířata (např. *Kohoutek a slepička*). Tyto pohádky přecházejí postupně v bajky.¹⁷

Zvířecí typ pohádky patří mezi nejstarší. „Animistickým pojetím světa, podle něhož zvířata, stromy, člověk i kámen mají duši a jsou citícími a myslícími bytostmi, odpovídala primitivnímu myšlení člověka, který se ještě neodpoutal od své závislosti na přírodě.“¹⁸

Jaroslav Toman¹⁹ ve své knize *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury* přidává další podkategorie a uvádí, že ze zvířecí pohádky se postupem času vyvinuly další druhy a to pohádka pěstounská a pohádka kumulativní. Pod pojmem kumulativní pohádka se v knize Tomana rozumí vyprávění pro nejmenší. Tímto si děti rozšiřovaly slovní zásobu a cvičily paměť (např. *O koblížkovi, O veliké řepě*).

„Pěstounská pohádka se přeměnila pozdější literární adaptací na tzv. pohádku didaktickou. Spolu se zvířaty v ní vystupují i děti. Tato pohádka zvýrazňuje exemplární mravoučný záměr, nabádá k odpovědnosti a kázni. Za každý přestupek je dětský protagonista potrestán a nakonec se polepší. (Mezi pohádky tohoto typu patří např. vyprávění *O Budulínkovi, O Červené karkulce, O Smolíčkovi*).“²⁰

Dalším podtypem podle Mocné a Peterky²¹ jsou pohádky legendární. V tomto typu se příběh opírá o pověsti a biblické příběhy, popřípadě postavy (např. Pán Bůh dědoušek, svatý Petr). Toto označení ve *Vybraných kapitolách z teorie dětské literatury*

¹⁶ MOCNÁ, Dagmar, PETERKA, Josef: Pohádka. In MOCNÁ, Dagmar, PETERKA, Josef a kol.: *Encyklopedie literárních žánrů*. 1. vyd. Praha a Litomyšl: Ladislav Horáček-Paseka, 2004. 473 s. ISBN 80-7185-669-X

¹⁷ Tamtéž, s. 473.

¹⁸ GENČIOVÁ, Miroslava: *Literatura pro děti a mládež (ve srovnávacím žánrovém pohledu)*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984. s. 24. ISBN 80-7367-095-X

¹⁹ TOMAN, Jaroslav: *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury*. 1. vyd. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 1992. 66-67 s. ISBN 80-7040-055-2

²⁰ Tamtéž, s. 66.

²¹ MOCNÁ, Dagmar, PETERKA, Josef: Pohádka. In MOCNÁ, Dagmar, PETERKA, Josef a kol.: *Encyklopedie literárních žánrů*. 1. vyd. Praha a Litomyšl: Ladislav Horáček-Paseka, 2004. 473 s. ISBN 80-7185-669-X

nalezneme také. Toman²² však přidává k pohádkám legendárním i pohádky mytologické.

V knize Tomana²³ je uvedena navíc pohádka kouzelná neboli fantastická, která má některé rysy podobné s pohádkou legendární. Zejména v tom, že oba tyto podtypy lidové pohádky jsou inspirované našimi předky z dávných dob, viz výše. V kouzelné pohádce navíc vystupují nadpřirozené postavy a jevy, střetává se svět racionální s iracionálním. Toman dále tento druh rozvíjí a uvádí žánrovou variantu: pohádku démonickou, pod kterou rozumí vyprávění vyvinuté z pověrečné povídky. V tomto typu pohádky hojně vystupují nadpřirozené postavy např. hejkal, vodník, divoženka aj., na které lidé dříve skutečně věřili. Zde se v některých rysech shoduje s Oldřichem Sirovátkou a jeho knihou, *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře*. Autor v kapitole *Pověst v lidové tradici* okrajově zmiňuje o lidové pohádce kouzelné a zvířecí, o kterých píše, že tvoří jen malou část celého literárního dědictví. Podle něho však do nejživější lidové slovesnosti patří pověsti. Tento žánr se vyznačuje tím, že lidé věřili skutečnosti vyprávěného příběhu. Autor toto tvrzení dokládá mimo jiné na faktu, kdy cituje přesné formule z pověstí, kterými často začínají: „*Ale toto je pravda, to není báchorka ...*“, „*To není pohádka, to se pryj jistě stalo...*“²⁴ Pověst se od pohádky liší i tím, že vypráví o skutečných lidech, místech a událostech, po kterých zůstala mnohdy nějaká pamětihodnost, což dodává na důvěryhodnosti. Společnými rysy pro oba žánry jsou nadpřirozené postavy, které v obou případech hojně vystupují. Pohádku pak označuje jako sice zajímavý a napínavý, ale na druhé straně smyšlený příběh.

Podle *Encyklopedie literárních žánrů* tvoří poslední a zároveň nejmladší vrstvu lidových pohádek příběhy novelistické. Zaobírají se okolním světem, zejména sociálními problémy (např. *Boháč a chudák*). V tomto se shodují Mocná s Peterkou i Toman, který ve své knize píše, že se jedná o příběh v podstatě reálný. Kladnými hrdiny tohoto typu jsou prostí lidé, zápornými jsou zobrazení panští obyvatelé. V těchto

²² TOMAN, Jaroslav: *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury*. 1. vyd. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 1992. 67 s. ISBN 80-7040-055-2

²³ Tamtéž, s. 67.

²⁴ SIROVÁTKA, Oldřich: *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře*. Brno: Ústav pro etnografii a folkloristiku AV ČR, 1998. s. 137. ISBN 80-85010-06-2

pohádkách vítězí dobro nad zlem, konkrétněji chytrost nad vypočítavostí (např. *Chytrá horákyň, Frajánek a lakomá selka*).²⁵

Toman novelistické pohádky dále diferencuje na typ anekdotický, žertovný. „*V ní se lidový vypravěč vysmívá lidským nectnostem, zvláště hlouposti. Výrazněji se zde uplatňují vtip, humor, satira, nonsens a hádanka. (Takové jsou např. O hloupém Honzovi, O Kocourkovských, Kuba nekňuba nebo Chytrý myslivec)*.“²⁶

Na našem území jsou jako sběratelé pohádek známi především Božena Němcová, Karel Jaromír Erben, Václav Říha aj. Ze současných lidových pohádkářů lze jmenovat Oldřicha Sirovátku, Jaromíra Jecha.

2 Autorská pohádka

Autorská pohádka se vyvinula později, tedy je mladší než pohádka lidová. „*Moderní autorská pohádka představuje nový typ pohádkového žánru. Je totiž původním, samostatným a svébytným autorským výtvorem. Od literárně adaptované lidové pohádky se liší hlavně tím, že autor – při respektování její žánrové specifičnosti – podstatně zasahuje do její ustálené ideové tematické, kompoziční nebo jazykové podoby, žánrovou normativnost vědomě narušuje, či dokonce popírá (vytváří tzv. antipohádku) a vnáší do ní zcela netradiční, inovované a aktualizované náměty, motivy, stavební a stylotvorné postupy i jazykové prostředky, jimiž se sepětí s folklorní pohádkou značně uvolňuje*.“²⁷

Z tohoto vyplývá, že v autorské pohádce se více odráží tvůrčí schopnosti autora. Spisovatelé již předpokládají znalost lidových pohádek, přibližují se ve svých dílech především dětem – jak z hlediska obsahu, tak i po jazykové stránce.

V autorské pohádce se více odráží aktuální dění ve společnosti, tedy reálný svět. V souvislosti s tím se vytrácí místní a časová neurčenost, mysticismus, nadpřirozené

²⁵ MOCNÁ, Dagmar, PETERKA, Josef: Pohádka. In MOCNÁ, Dagmar, PETERKA, Josef a kol.: *Encyklopedie literárních žánrů*. 1. vyd. Praha a Litomyšl: Ladislav Horáček-Paseka, 2004. 473 s. ISBN 80-7185-669-X

²⁶ TOMAN, Jaroslav: *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury*. 1. vyd. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 1992. 67 s. ISBN 80-7040-055-2

²⁷ TOMAN, Jaroslav: *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury*. 1. vyd. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 1992. 69 s. ISBN 80-7040-055-2

síly a fantastické prvky. Důraz je kladen na individualitu autora – jeho styl. Autorská pohádka má čtenáře pobavit, působit na jeho fantazii a emoce. „*V mnohých pohádkách autorského typu se sice počítá s dětským příjemcem, avšak příběh disponuje dalšími významovými i žánrově druhotnými přesahy.*“²⁸

2. 1 Typologie autorské pohádky

Podle Tomana lze autorské pohádky dělit na parodijní, animistické, biologické, novelistické, nonsensové, sociální, autorské pohádky z doby okupace a autorské pohádky civilizační.²⁹

V parodijních pohádkách autor používá tradiční lidovou slovesnost a přidává prvky parodie. Mezi hlavní představitelé tohoto typu patří: Josef Lada a Karel Poláček.

Dále pohádky animistické, kde je hlavním hrdinou zvíře. Tyto pohádky tvořili zejména Josef Lada a Josef Čapek.

Biologické pohádky, které čtenáři sdělují ponaučení o přírodě, přírodních zákonitostech a vztahu člověka k přírodě, jsou díly Ondřeje Sekory, Rudolfa Těsnohlídka, Jiřího Mahena a dalších.

Novelistická pohádka je typická svým prolínáním reálného světa s „*prvky a postupy báčhorečnými.*“³⁰ Je spjata s aktuální dobou, ke které kriticky přistupuje. Jejich hlubší ideu pochopí čtenář až v dospělosti. Novelistické pohádky psali například: Karel Čapek, Karel Poláček, Marie Majerová a další.³¹

Nonsensová pohádka je založena na principu absurdity a asociativní představivosti. Tyto pohádky psal především Vítězslav Nezval.

²⁸ URBANOVÁ, Svatava, ROŠOVÁ, Milena: *Žánry, osobnosti, díla*. 5.vyd. Ostrava: Ostravská univerzita- Filozofická fakulta, 2005. s. 76. ISBN 80-7368-046-7

²⁹ TOMAN, Jaroslav: *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury*. 1. vyd. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 1992. 70 s. ISBN 80-7040-055-2

³⁰ Tamtéž, s. 70.

³¹ Tamtéž, s. 70.

„Sociální (proletářská) pohádka sloužila jako nástroj sociální a třídní výchovy proletářských dětí.“³² Jejím prostřednictvím vyjadřovali autoři (Jiří Wolker, Marie Majerová) své názory na politiku a dění ve světě.

Autorská pohádka za nacistické okupace symbolizuje víru v pád krutovlády a naději na demokracii. Zmiňuje všeobecná práva lidstva.

Ve stejném období vzniká i pohádka civilizační, která je typická tím, že nastiňuje dětskému čtenáři problematiku industrializace.

2. 2 Historický vývoj české autorské pohádky

„Česká autorská pohádka se vyvíjela poněkud jinak. Pomineme-li moralistní produkci 19. století, vznikala česká umělecká pohádka od sedmdesátých let předminulého století. K zakladatelům žánru autorské pohádky patří bezpochyby Eliška Krásnohorská.“³³

Eliška Krásnohorská vycházela přímo z folkloru, který ve svých pohádkách dále upravovala, ale folklorní motivy si i sama vymýšlela. V tomto duchu vznikla pohádka *Láska otcovská*. Dalším námětem pro Krásnohorskou byl i samotný všední svět.³⁴

Evangelický kněz, Jan Karafiát pracoval s pohádkou ojedinele. Jeho kniha pro děti, *Broučci* je považována za první českou autorskou pohádku. Jedná se o pohádku s antropomorfizovanými hlavními hrdiny. Poprvé vyšla roku 1876 vlastním nákladem autora, tehdy se však knize nedostalo velkého úspěchu a zájmu. Toho dosáhlo až druhé vydání z roku 1895. Příběh patří dodnes mezi běžnou literaturu pro děti i přesto, že jazyk už je z našeho pohledu poněkud zastaralý. Karafiát svým širokým záběrem zpracovat knihu, která je aktuální v každé době. Dětským čtenářům jsou přitažliví hlavní hrdinové, jejich vrstevníci. Chlapce zaujímá, malý, nezbedný a velmi zvědavý Brouček, který tropí samé neplechy, což je každému z nich velice blízké. Děvčata naopak inklinují k rozvážné, poslušné Berušce. Celý děj se odehrává v rodinném pozadí, což je velice atraktivní. Čtenářsky je pohádka stále aktuální, protože odpovídá

³² Tamtéž, s. 70.

³³ ČENKOVÁ, Jana: *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury*. 1. vyd. Praha: Portál, 2006. s. 136. ISBN 80-7367-095-X

³⁴ Tamtéž, s. 136.

„základním přístupům malých dětí ke světu a jeho podnětům.“³⁵ Kritiky bylo Karafiátovi vytýkáno, že maminka, později i tatínek zemřou, i když se jedná o přirozený koloběh života, do pohádky podle nich smrt nepatří.

V období dvacátých a třicátých let 20. století se vyčlenily další typy autorské pohádky. Rozvíjely se jak pohádky se sociálním podtextem, tak pohádky zvířecí a pohádkový seriál. V meziválečném období se však přely četné diskuse, hledající smysl pohádky a její význam. „V roce 1913 se v *Úhoru* vedla diskuse o vývoji pohádky, další veřejnou diskusi otevřel v roce 1929 článek v *Lidových novinách* „Pryč s pohádkou!“ a ještě v roce 1941 vydal Jaroslav Frey *Boj o pohádku*, v němž vyslovil názor, že folklorní pohádky ve své původní podobě jsou škodlivé.“³⁶ Frey na konci své práce uvádí několik argumentů různých kritiků, kteří jsou na straně pohádky a snaží se o její přežití. Tyto argumenty však komentuje a různě vyvrací, navíc přidává i možné řešení, jak a čím nahradit pohádky. „Na to je možno odpovědět, že máme již dosti knih nepohádkového obsahu. Podařilo se mi sestavit v knížce *Jak číst a co číst nejmenším dětem* značně bohatý výběr nepohádkové četby pro děti od 3 do 6 let a nyní pracuji na podobném výběru, pro děti sedmileté a starší. Mohu při tom říci, že za pohádku máme dnes již dostatečnou náhradu, že však by byl výběr příslušné četby daleko bohatší, kdyby pohádky neubíraly mnoho ostatním druhům dětské četby a nevytlačovaly jich v nakladatelských programech na podřadné místo.“³⁷

V roce 1918 inicioval Karel Čapek *Nuši pohádek* (1918), první soubor autorských pohádek od různých autorů. V následujících dvou letech na tento soubor navázaly další dva soubory pod názvem *Nuše pohádek II* (1919) a *Nuše pohádek III* (1920). Do sborníků přispívali prozaici i básníci různých věkových skupin. Mezi nejvýznamnější patří například Stanislav Kostka Neumann, Viktor Dyk, Jaromír John, Božena Benešová, Jakub Deml a mnoho dalších.³⁸

Karel Čapek společně s ostatními pohádkáři (Mahren, John, Vančura) začali pohádku chápat jako obraz soudobého světa. Pohádku obohacují o zcivilněné

³⁵ URBANOVÁ, Svatava: *Meandry a metamorfózy*. Olomouc: Votobia, 2003. s. 73. ISBN 80-7198-548-1

³⁶ ČENKOVÁ, Jana: *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury*. 1. vyd. Praha: Portál, 2006. s. 137. ISBN 80-7367-095-X

³⁷ FREY, Jaroslav: *Boj o pohádku*. 1. vyd. Praha: Život a práce, 1942. s. 81 – 82.

³⁸ ČENKOVÁ, Jana: *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury*. 1. vyd. Praha: Portál, 2006. s. 137. ISBN 80-7367-095-X

pohádkové postavy a nové hrdiny, zapracovávají do ní vtip a nonsens, mění se výrazové prostředky. V pohádkách se odráží technický pokrok, který je úzce spjat s 20. stoletím.³⁹

U Jiřího Mahena se již objevují moderní autorské pohádky s látkou nejstaršího folkloru, který Mahen obměňoval a naplňoval je především morálním významem. Jeho nejznámější dílo se nazývá *Její pohádky* (1914), které bylo při dalším tisku vydáno pod názvem *Co mi liška vyprávěla* (1922).

Za představitele české sociální pohádky lze uvést Jiřího Wolkeru a jeho pět textů, které vydal v letech 1921 a 1922 v různých časopisech. „*U Wolkeru jde inovační zásah do pojetí pohádky hlouběji a má ráz celistvější, týká se i změn motivačních a tvárných prostředků, ve své době představuje vlastně nejradiálnější zásah do vžitých charakteristik pohádky...*“⁴⁰ Z dnešního pohledu mají Wolkerovy pohádky spíše historický význam.

V roce 1929 vydal Josef Čapek *Povídání o pejskovi a kočičce* (1929). Kniha je psaná jako seriál pro menší děti, což lze doložit i na rovině použitého jazyku. Autor se dětem přiblížil i přes hlavní hrdiny, pejsek a kočička jednají stejně jako malé děti a jsou jim tedy svou naivitou velice blízcí. Kniha vypráví o tom, jak pejsek a kočička hospodaří, na pozadí příběhu však nalezneme i výchovný aspekt. Například v dílu, kdy zvířata našla pohozenou panenku, se autor prostřednictvím hlavních hrdinů obrací k dětem, že by se o své hračky měly pěkně starat apod. U Josefa Čapka se v dětské literatuře poprvé objevuje postava vypravěče.⁴¹

Ve své vlastní tvorbě pro děti se Karel Čapek zapsal zejména svým do dnes čteným souborem deseti příběhů, *Devatero pohádek a ještě jedna od Josefa Čapka jako přívazek* (1932). Na motivy *První loupežnické pohádky* a *Druhé loupežnické pohádky* byl zpracována předloha pro film *Lotrando a Zubejda*.

Pohádky Karla Poláčka a Vladimíra Vančury mají mnoho společného. Na první pohled se oba příběhy odehrávají v reálném světě, jak Poláčkův *Edudand a Framcimor* (1933), tak *Kubula a Kuba Kubikula* (1931) od Vančury. Do tohoto všedního dne se

³⁹ BUBENÍČKOVÁ, Petra: Kouzelný svět pohádek. In KOUDĚLKOVÁ, Eva (ed.): *Současnost literatury pro děti a mládež*. Liberec: Nakladatelství BOR, 2008. s. 21. ISBN 978 -80-7372-309-5

⁴⁰ CHALOUPKA, Otakar, NEZKUSIL, Vladimír: *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury II*. 1. vyd. Praha: Albatros, 1976. s. 58.

⁴¹ ČENKOVÁ, Jana: *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury*. 1. vyd. Praha: Portál, 2006. s. 138. ISBN 80-7367-095-X

však přimotají nadpřirozené bytosti, které jsou přitažlivé pro dětské čtenáře. Například v knize *Kubula a Kuba Kubikula* vystupuje strašidlo Barbucha, které vzniklo ze strachu malého medvěda. Barbucha je však hodný, což by se u strašidla nepředpokládalo.⁴²

Své literární texty doplňoval kresbami také Ondřej Sekora, autor *Ferdy Mravence* (1936-1938) a *Trampot brouka Pytlíka* (1939). Zvířata v Sekorově zobrazení získávají lidské vlastnosti, na druhé straně jeho texty poučují o životě hmyzu.

Josef Lada vnesl do autorských pohádek nový námět. Ve svých *Pohádkách naruby* (1939) a *Nezbedných pohádkách* (1946) převracel stereotypní pohádkový motiv a převrácením těchto motivů tvořil nový typ příběhu. Lada je znám také jako ilustrátor knih, kde zobrazuje především soudobé reálie a venkov 19. století. Život na vsi a vzpomínky na něj zpodobnil i ve své knize *Bubáci a hastrmani* (1939) aj. V jiných příbězích se inspiroval bajkou a v tomto duchu napsal knihu *O chytré kmotře lišce* (1937).⁴³

Josef Štefan Kubín stojí se svými pohádkami, zejména souborem *Zlatodol pohádek* (1948-1952), na pomezí autorství a folkloru. Jeho počáteční tvorba vyniká zejména dokonalým podkrkonošským nářečím, které sám Kubín velmi dobře ovládal. Ve dvacátých letech začal lidové náměty upravovat a to v knihách *Hostem u pohádky* nebo *Pohádek jako kvítí*. O dvacet let později pracoval s těmito motivy zcela volně a tvořil nové příběhy.

V meziválečném a válečném období se řada autorů věnovala tvorbě pohádek například Marie Majerová, Václav Řezáč aj. Mnoho autorů se po válce vrací k folklorním námětům a tvoří tzv. pohádky iluzorního folkloru. Mezi tyto autory řadíme Jana Drdu, Václava Čtvrťku, Karla Šiktance aj.

Ludvík Aškenazy do pohádky vnesl nový prvek a napsal pohádkový cestopis, *Putování za švestkovou vůní aneb Pitřýsek neboli Strastiplné osudy pravého trpaslíka* (1959). Příběh malého skřítky, který musí projít celým světem, aby zjistil, že domov je jen jeden a žádné místo na zeměkouli ho nenahradí. Po odchodu do emigrace napsal Aškenazy několik desítek rozhlasových her.⁴⁴

⁴² Tamtéž, s. 140.

⁴³ Tamtéž, s. 139.

⁴⁴ Tamtéž, s. 143.

Básník František Hrubín se začal věnovat literatuře pro děti ve čtyřicátých letech. Psal dětskou poezii, pohádky s folklorními motivy a překládal zahraniční autory. Čtenářům tak umožnil číst knihy v českém jazyce. Mezi nejvýznamnější překlady patří *Pohádky tisíce a jedné noci*, *Kráska a zvíře* aj. Za nejznámější Hrubínovu knihu je považován *Špalíček pohádek* (1960), kde autor otiskl jak svoji vlastní tvorbu, tak pohádky přeložené z německých a francouzských zdrojů. Nalezneme zde pohádky O Smolíčkovi, O Popelce, O Sněhurce, O krásce a netvorovi a mnohé další, několikrát přepracované pohádky.

Jedinečný typ pohádky přinesl Jan Werich, především v souboru *Fimfárum* (1960). Osobitost v jeho příbězích spočívá hlavně ve zvoleném jazyku, který je dostupný všem společenským vrstvám, dále v aplikaci folklorních motivů do současné doby. Děj je velmi často komentován z pohledu vypravěče.

Svůj největší rozmach zaznamenala autorská pohádka v šedesátých letech 20. století. V této době vzniká spousta dodnes živých pohádek a pohádkových příběhů. Prosadili se jak autoři již tvořící tak spisovatelé noví. V práci bude uvedeno jen několik z této řady autorů charakterizujících dané období.

Dalším novým motivem v pohádce jsou nonsens a grotesknost. Tyto rysy sledujeme prvně v díle Aloise Mikulky, *O vynálezcích dětských snů* (1962). Tento proud se během 60. let rozšířil k dalším autorům, u kterých byly prvky fiktivnosti a nonsensu ještě více patrné.⁴⁵

Karel Šiktanc přispěl dětské literatuře svými sbírkami básní, *Pohádky chudé na řádky* (1962), *Kapela pana Anděla* (1965), dále soubory pohádek *Královské pohádky* (1992) a *O dobré a zle moci* (2000). Šiktanc ve svých knihách použil mnoho básnických prostředků, jazykových hříček a dokonce veršoval v některých případech prózu.

Václav Čtvrtek je znám díky svým pohádkovým seriálům, které byly mnohdy i zfilmovány v podobě krátkých večerníčků. Čtvrtek řadíme podle Čenkové mezi představitele pohádek iluzorního folkloru, do kterého přidával legendární prvky. Do historie autorské pohádky se autor zapsal knihami: *Rumcajs* (1970), *O Česílkovi* (1970), *Pohádky z pařezové chaloupky* (1974) aj.

⁴⁵Tamtéž, s. 143.

Nejvýraznějšími pohádkáři šedesátých let lze dále jmenovat Milenu Lukešovou, Olgu Hejnou, Ludvíka Středu a další.

Období po válce dalo pohádkám o něco jiný směr. Čím dál více se začal prolínat svět pohádky se světem reálným. Často autoři používali i jiné žánrové postupy (např.: science-fiction, fantasy aj.).

Ota Hofman se inspiroval příběhem s dětskými hrdiny, které doplnil o pohádkové motivy. Tak vznikl *Pan Tau a tisíc záruk* (1974) a *Lucie, postrach ulice* (1984). Dílo Miloše Macourka, *Mach a Šebestová* (1982), žáci 3.B, spolu se svým psím kamarádem Jonatánem podnikají různá dobrodružství za pomoci utrženého telefonního sluchátka, které je kouzelné. Ilustracemi doplnil příběh Adolf Born. Knihy Hofmana a Macourka vznikaly sekundárně až po zfilmování příběhu.

Během devadesátých let vydalo nakladatelství Albatros, v ediční řadě Nejkrásnější pohádky, dvanáct výborů českých i zahraničních autorů. Každý soubor byl věnován jednomu spisovateli. V tomto období přichází nakladatelství Argo a Brio s překlady světových pohádek. Brio v řadě Pohádky z celého světa nabízí přeložené publikace s ilustracemi českých výtvarníků (např.: *Africké pohádky* s ilustracemi Miloše Koptáka, 2006).⁴⁶

Vladimír Hulpach uchopil autorskou pohádku po svém, což dokázal v jeho dvou soborech (*Pohádkové vandrování po Čechách* (1992) a *Pohádkové vandrování Moravou* (1998)). „Hulpach v nich rozvrhl Čechy a Moravu se Slezskem do několika územních celků a úspěšně tak sugeroval toulky českou a moravskou krajinou.“⁴⁷

Roku 1991 byla vydána v České republice kniha *Uzel pohádek*, který redigoval Ivan Klíma. Jedná se o soubor pohádek, do něhož svým textem přispělo mnoho významných autorů (Ivan Klíma, Václav Havel, Jan Trefulka, Karel Sidon, Alexandr Kliment, Ludvík Vaculík, Jan Werich a mnozí další). Pohádky pojednávají o absurditě totalitního režimu, proto u nás nemohly vyjít už v době svého vzniku (70. léta). Poprvé publikaci vydalo Mnichovské nakladatelství roku 1978.⁴⁸

⁴⁶ ŠUBRTOVÁ, Milena a kol.: *Pohádkové příběhy v české literatuře pro děti a mládež 1990-2010*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2011. s. 15. ISBN 978-80-210-5692-3

⁴⁷ Tamtéž, s. 17.

⁴⁸ Tamtéž, s. 27.

Na počátku devadesátých let 20. století se staly aktuálními různé obměny pohádek s židovskou a romskou tematikou, které nebyly příliš populární v předchozích desetiletích. Roku 1992 vychází soubor *Osm světél* od Leo Pavláta. Toto dílo informuje čtenáře o židovských textech, mystice, ale i o nutnosti tolerance. Hana Doskočilová ve své publikaci *O Mamě Romě a romském pámbíčkově* (2001) zachycuje obraz romské kultury a mentality.⁴⁹

„Od devadesátých let minulého století se začínají rozvolňovat tradičně vnímané hranice, jimiž se literatura určená dětem vydělovala jako subsystém navenek, ale i hranice, které ji vnitřně žánrově a hodnotově stratifikovaly a čtenářsky kategorizovaly.“⁵⁰ Svůj svébytný posun v pohádce lze pozorovat u Magdaleny Wagnerové, která napsala pohádkovou travestii, *Pavouk na šalvěji* (2003) a *Strom s granátovými jablky* (2004). Tato díla jsou blízká i dospělému čtenáři. Také Michal Viewegh tvoří pohádky, které ocení jak děti, tak dospělí. V tomto duchu vydává roku 2007 dílo *Krátké pohádky pro unavené rodiče*. Toto dvojrozměrné pojetí pohádek souvisí s rychlým dospíváním mladé generace a také⁵¹ „infantilizace světa dospělých, kteří do prostoru pohádkově uchopeného světa unikají z šedivé životní reality.“⁵²

⁴⁹ Tamtéž, s. 19.

⁵⁰ Tamtéž, s. 25.

⁵¹ Tamtéž, s. 29.

⁵² Tamtéž, s. 29.

3 Vybraní pohádkáři východních Čech

Práce se zabývá pohádkáři, kteří pocházejí z východních Čech, jsou narozeni v tomto kraji. V kapitole je uveden přehled nejvýraznějších osobností z tohoto oboru. Jelikož pro hlubší zpracování byla vybrána soudobá autorka pohádek, Marta Pohnerová, jsou spisovatelé v této kapitole představeni pouze v krátkém medailonu. Z důvodu omezeného rozsahu práce, se v kapitole nevyskytuje interpretace textů těchto pohádkářů. Autoři jsou řazeni abecedně.

Čapek Josef (1887 Hronov – 1945 koncentrační tábor Bergen-Belsen)

Umělecky všestranně zaměřený Josef Čapek prožil své dětství v Malých Svatoňovicích. Jeho první tvorbou pro děti byla pohádka *Můj tlustý pradědeček a loupežníci*. Byla součástí souboru *Nůše pohádek*, jež vyšla poprvé roku 1918. Později se v upravené podobě stala dílem knihy *Devatero pohádek* (1932), kterou vydal bratr Josefa Čapka, Karel Čapek. V literární oblasti spolu s bratrem často spolupracoval. Společně napsali například divadelní hru *Ze života hmyzu* (1921). Nejznámější publikací, kterou napsal Josef Čapek pro děti, je *Povídání o pejskovi a kočičce* (1929). Miroslav Halík vydal pohádky Josefa Čapka, které publikoval v Dětském koutku Lidových novin, pod názvem *Povídejme si, děti* (1954). Josef Čapek ilustroval několik knih různých autorů např. publikace Eduarda Basse, Karla Poláčka, Václava Řezáče, atd.

Čapek Karel (1890 Malé Svatoňovice – 1938 Praha)

Karel Čapek byl významný „prozaik, dramatik, novinář, esejista, kritik, básník, překladatel, estetik“.⁵³ Dětství prožil v Úpici, později během studií pobýval i v zahraničí (Berlín, Paříž). Spolu s bratrem se stal roku 1917 redaktorem Národních listů, od roku 1921 byl členem redakce Lidových novin. V letech 1925-1933 byl prvním předsedou PEN klubu. „*Jeho dílo, jehož soupis tvoří Bibliografie Karla Čapka (1990), je velmi rozsáhlé a žánrově i druhově rozmanité. Zahrnuje povídky, romány a divadelní hry, často přímo reagující na dobové společenské nebo civilizační problémy a řešící různé noetické otázky.*“⁵⁴ Prvním Čapkovým dílem, určeným pro děti a mládež, je

⁵³ ŠUBRTOVÁ, Milena a kol.: *Slovník autorů literatury pro děti a mládež. 2 Čeští spisovatelé*. 1. vyd. Praha: Libri, 2012. s. 87. ISBN 978-80-7277-506-4

⁵⁴ Tamtéž, s. 88.

trilogie *Nůše pohádek* (1918-1920), do této publikace přispívalo i několik jiných autorů např.: Viktor Dyk, Antonín Trýb, Jaromír John, Marie Majerová. V 30. letech vyšly Čapkovy teoretické eseje, ve kterých se zabýval problematikou literatury pro děti a mládež (*K teorii pohádky*, 1930; *Několik motivů pohádkových*, 1931; *Několik pohádkových osobností*, 1931). Jako soubor tyto eseje vydal pod názvem *Marsyas čili Na okraj literatury* (1931). Roku 1932 vyšla kniha *Devatero pohádek a ještě jedna od Josefa Čapka jako přivažek*, jež byla určena dětem. Tato publikace je dodnes populární, stejně jako *Dášeňka čili život štěněte* (1932), v níž se autor věnuje svým zkušenostem s chovem psů. O stejné problematice píše i v knize *Měl jsem psa a kočku* (1939), *Pudlenka* (1970). Obě tato díla byla vydána posmrtně. Dalšími publikacemi, které napsal pro děti, jsou například: *Vesele o lidech* (1955), *Pohádky Karla Čapka* (1957), *Věštkyňe a jasnovidce aneb Na prahu záhad* (1997).

Erben Karel Jaromír (1811 Miletín u Jičína – 1870 Praha)

Karel Jaromír Erben patří mezi uznávané básníky, prozaiky, sběratele, překladatele a jazykovědce. Vystudoval gymnázium v Hradci Králové a poté v Praze všeobecnou filosofii a práva. Z počátku svého působení se zajímal především o lidovou slovesnost, kterou sbíral na území Chodska a Podkrkonoší. V lidovém folkloru spatřoval ojedinělou inspiraci. Své poznatky tohoto odvětví vydal v *Písniích národních v Čechách* (1841, 1843, 1845) a v *Prostonárodních českých písních a říkadlech* (1864). U Erbena se jedná o čtyři typy pohádek: „*kouzelné pohádky vycházející z ústního tradování, legendární pohádky, bájeslovné pohádky o nadpřirozených bytostech a alegorické příběhy a bajky*.“⁵⁵ Autor propojil své vědecké a vypravěčské techniky, čímž vytvořil „*typizované a esteticky vybroušené pohádkové texty*“.⁵⁶ Roku 1865 vydal knihu pro děti a mládež, *Sto prostonárodních pohádek a pověstí slovanských v nářečích původních. Čítanka slovanská s vysvětlením slov*. Souborné dílo Erbenových pohádek vydal po jeho smrti Václav Tille roku 1905 pod názvem, *České pohádky*.

Jirásek Alois (1851 Hronov – 1930 Praha)

Alois Jirásek patří mezi významné české dramatiky a prozaiky. V mládí se chtěl stát malířem, ale kvůli finančním nedostatkům se přihlásil na Filosofickou fakultu v Praze, na níž studoval dějiny. Většina Jiráskových děl je určena dospělým, avšak

⁵⁵ Tamtéž, s. 122.

⁵⁶ Tamtéž, s. 122.

literaturu pro děti a mládež obohatil o nový žánr, historickou prózu. Roku 1887 vyšel jeho román *Psohlavci*, o tři roky později (1890) cestopis *Z Čech až na konec světa*, který je převyprávěním zážitků z cest Václava Šaška z Bírkova. Největší úspěch se dostal knize *Staré pověsti české* (1894) a to zejména „díky vypravěčskému mistrovství, svěžesti a jednoduchosti jazyka.“⁵⁷ Čtenářské oblibě se těší pětidílný soubor, kronikového charakteru, *F. L. Věk* (1890 – 1907) a čtyřdílná kniha *U nás* (1897 – 1904). Českým dějinám se věnuje i v knihách *Mezi proudy 1-3* (1891), *Proti všem* (1894), *Bratrstvo 1-3* (1900 – 1909), *Husitský král* (1920 a 1930) a *Temno* (1915). Z jeho dramát je dodnes na scénách uváděná *Lucerna* (1905). Hojně čtenářky vyhledávanými se staly i Jiráskovy výbory *Jiráskova čítanka* (1919), *Jirásek české mládeži* (1921), *Jiráskova slova* (1921) aj. Jaroslava Janáčkova vydala roku 1987 monografii *Alois Jirásek*, v níž se zabývá životem i dílem spisovatele.

Karafiát Jan (1846 Jimramov – 1929 Praha)

Jan Karafiát byl básník, prozaik a tvůrce teologických pojednání. Pocházel z nábožensky založené rodiny, což velmi ovlivnilo jeho život. Vystudoval gymnázium v zahraničí a poté absolvoval bohosloveckou fakultu v Berlíně, Bonnu a ve Vídni. Celý život se věnoval misionářské činnosti. Literární práci se věnoval pouze okrajově. Roku 1873 vyšla jeho povídka s vesnického prostředí, *Kamarádi*. O tři roky později (1876) byla vydána nejznámější Karafiátova kniha *Broučci*. Tuto knihu vydal anonymně a poprvé vlastním nákladem. Postupem času se publikace stala hojně vydávanou českou knihou pro děti a mládež, byla zpracována pro loutkové divadlo, činohru či televizní pohádku. Tato kniha se stala pro spisovatele předlohou pro vydání dalších knih (např.: *Broučkova pozůstalost 1-2* (1900), *Paměti spisovatele Broučků – Doba jimramovská* (1919), *Na školách středních a vysokých* (1921), *Na školách ještě vyšších* (1922) aj.)

Mahen Jiří (1882 Čáslav – 1939 Brno)

Jiří Mahen byl český básník, prozaik, dramatik, publicista, divadelní teoretik, knihovník. Vystudoval gymnázium v Čáslavi, poté studoval vysokou školu v Praze. Roku 1910 začal pracovat jako redaktor Lidových novin v Brně. Zde se stal také ředitelem knihovny a učitelem na konzervatoři v Brně. Byl kulturně velmi činný. Jeho literární tvorba je velice rozmanitá a žánrově rozdílná. Literaturu pro děti a mládež obohatil svými dvěma publikacemi, *Její pohádky* (1914), *Dvanáct pohádek* (1918). Tato

⁵⁷ Tamtéž, s. 190.

Mahenova díla jsou významná pro jeho zpracování moderní autorské pohádky. Obě knihy ilustroval Josef Lada.

Menzel Josef (1901 Náchod – 1975 Praha)

Josef Menzel byl kromě prozaika, publicisty, editora, významný autor loutkových her a překladatel z mnoha evropských jazyků. Pro loutkové divadlo Dřevěné divadlo napsal dvě hry: *Vasil a medvěd* (1936) a *Pan Eustach, pes a sultán* (1937). Jeho přínosem pro dětskou literaturu byl zejména cyklus pohádek o Mišovi, který vydával za války pod pseudonymem (*Miša Kulička v rodném lese* (1939), *Miša Kulička v cirkuse* (1940), *Miša Kulička v pražské zoo* (1941)). Další díly vyšly v němčině. Posmrtně roku 1991 byla vydána epizoda s názvem *Miša Kulička v domě hraček*. Menzel přispěl české literatuře pro děti a mládež také svými překlady (Karin Michaëlis: *Bibi v Československu* (1931), Volkmar Graumüller: *Píseň lesů. Příběh rysa z divočiny šumavského pralesa* (1942)).

Poláček Karel (1892 Rychnov nad Kněžnou – 1942 Gliwice)

Rodák z Rychnova nad Kněžnou byl uznávaným prozaikem a novinářem. Odmaturoval na gymnáziu v Praze, kde také později studoval PF UK. Vysokou školu kvůli válce nedokončil. Pracoval jako úředník a začal přispívat do různých periodik. Přátelil se s bratry Čapky. Jeho novinářská kariéra vyvrcholila roku 1922, kdy se stal redaktorem Lidových novin, Tribuny a Českého slova. Vydával dokonce svůj vlastní časopis Dobrý den (1927 – 1930). Pro svůj židovský původ byl později nucen noviny opustit. Zemřel v plynové komoře v Osvětimi. Poláček obohatil literaturu pro děti a mládež o svá dvě díla. Próza *Edudnat a Francimor* (1933) vyšla prvně časopisecky, později jako součást edice *Spisy Karla Poláčka*. Stejně jako předchozí knihu, založil i dílo *Bylo nás pět* (1946) na jazykové komice. Tato publikace nebyla určena primárně dětem, ačkoliv se těšila velkému zájmu malých čtenářů. K tomu přispělo i rozhlasové zpracování od Františka Filipovského. Roku 1994 se stala kniha předlohou pro šestidílný televizní seriál, jež režíroval Karel Smyczek.

Dalšími autory, kteří se narodili na území východních Čech, jsou např.: Andrlík Josef František, Bauše Bohumil, Dvorský Ladislav, Filip Dominik, Gebauerová Marie, Hrnčíř Svatopluk, Klevis Vladimír, Lukešová Milena, Štíplová Ljuba a mnozí další.

4 Marta Pohnerová

Pro práci byla pro podrobnější zpracování vybrána současná spisovatelka, Marta Pohnerová, zejména pro její novodobé zpracování pohádek a příběhů, které se odehrávají v Hradci Králové. Vytvořila soubor neexistujících strašidel, jejichž prostřednictvím otevírá dětským čtenářům cestu k poznání města, ve kterém žijí. Marta Pohnerová je nejen spisovatelka ale i ilustrátorka pohádek (o své malby doplnila i díla např. spisovatelky Marie Kubátové), učitelka výtvarné výchovy v její soukromé škole. Vydala již několik knih pro děti, které jsou doplněny fotografiemi vytvořenými jejím manželem, a také kresbami od žáků, či autorky samotné.

4. 1 Pohádkové knihy Marty Pohnerové

V roce 2006 vyšlo první dílo Marty Pohnerové pro děti, *Žába Františka* s podtitulem *Pravdivé příběhy zvířátek a ptáčků z chalupy*. Kniha obsahuje několik krátkých vyprávění, kterými autorka sděluje čtenáři informace o zvířatech a jejich životě.

Kniha *Příběhy a pohádky z hradeckých lesů a parků* (2008) je první publikací, v níž se Pohnerová inspirovala městem Hradec Králové.

Roku 2009 byla vydána kniha *Augustinovy pohádky*. Příběhy skřítků a bubáků na Starém náměstí v Hradci Králové.

V knize *Pohádky od Labe a Orlice* (2011) jsou nápadné ilustrace od dětí z výtvarné školy Marty Pohnerové.

Dílo *Pohádky z hradeckých lesů* (2012) je výjimečné pro své další zpracování na pohádkové stezce v novohradských lesích.

Kniha *Pohádky skřítků Buchtičky a Černé Tečky* (2013) je zajímavá tím, že hlavními postavami jsou personifikované vlastnosti a jevy (Lež, Zloba, Lásky, Štěstí, ...). Spisovatelka v této knize píše, že by se dobro mělo spojit a porazit zlo. Kniha má výchovný aspekt.

Kniha, *Ochočte vodníka a chyťte skřítku a ilustrace si nakreslete sami*, vyšla roku 2013. V knize chybí ilustrace, které si děti mohou domalovat podle vlastní fantazie. Jedná se o příhody Aničky, Kláry jejich rodičů a babičky.

Publikace *Pohádky z hradeckých rybníků* (2014) je zatím poslední, kterou autorka vydala.

4. 2 Rozhovor se spisovatelkou

Moje první setkání s Martou Pohnerovou, proběhlo po telefonické domluvě v jejím ateliéru na Starém náměstí. Podkroví, které bylo vyzdobeno kresbami a malbami dětí navštěvujících soukromou výtvarnou školu autorky, na mě působilo velice příjemným a uklidňujícím dojmem.⁵⁸

Při našem povídání jsem nejprve směřovala k začátkům a vůbec k podnětům, které dovedly spisovatelku k psaní knížek. Zjistila jsem, že autorka vystudovala výtvarnou výchovu a český jazyk na Masarykově univerzitě v Brně. Vzhledem k těmto vystudovaným oborům a velké lásce k dětem, chyběl už jen krůček k tvorbě právě pro malé čtenáře a posluchače.

Velice zajímavý je postup autorky při psaní. Inspirací pro její tvorbu jsou jí totiž právě samotné děti. Předčítá i svým vnoučatům, ve školkách, ale také malým výtvarníkům, kteří navštěvují její školu. Zde malíři tvoří a ona jim při tom vypráví pohádky. Posluchači však často do příběhu zasahují, různě její povídání upravují, přidávají další postavy podle své fantazie a také tvoří i konce těchto příběhů. Z toho vyplývá odpověď i na mou následující otázku a sice: Proč mají pohádky netradiční zakončení? Autorka mi vysvětlila, že chce, aby se i děti podílely na příběhu, aby si samy řekly, kdo a jak zvítězí. Podle Marty Pohnerové jsou totiž děti plné upřímnosti, živé fantazie a je zajímavé sledovat, jak každý z nich pohádku sám dotvoří.

Moje další otázka se týkala čtenářů. Zajímalo mě, jaké pohádky jsou u nich nejoblíbenější a jaké postavy mají rádi. Autorka mi odpověděla, že největší obliby dosáhla kniha *Žába Františka*, ve které spisovatelka vypráví příhody zvířat v okolí její chalupy. Čtenář se tak jednoduchou a nenásilnou formou učí novým věcem, pobaví se u

⁵⁸ Rozhovor s Martou Pohnerovou proběhl ústní formou dne 19. 11. 2013 v Hradci Králové.

příběhu a ještě si může prohlédnout obrázek. Dále patří mezi oblíbené knihy také *Augustinovy pohádky*, v nichž nás provázejí jednotlivými příběhy skřítki. V těchto pohádkách prý děti obdivují sílu sice malých, ale nebojácných, odvážných a chytrých tvorů, kteří díky svému rozumu vždy vyhrají nad zlem a porazí ho.

Nápadným rysem se může zdát i názvosloví postav, jsou totiž často pojmenovány zdrobnělinami, či odvozeninami hradeckých míst. V některých pohádkách se dokonce vyskytují skutečné zdejší názvy. Když jsem se na tento jev zeptala autorky, vysvětlila mi, že jde na jedné straně o lásku k městu Hradec Králové, kde strávila většinu svého života, a také by ráda, aby si děti při procházkách říkaly, kde bydlí smyšlené pohádkové postavy s jejich knížek např.: víla Orlička, nebo kde visí zvon Augustin. Nenápadnou formou tedy čtenáře vzdělává i vychovává a vede k vlastenectví.

Roku 2013 vyšla další kniha pohádek Marty Pohnerové, *Ochočte vodníka a chyťte skřítku a ilustrace si nakreslete sami*. Nejsou v ní však žádné ilustrace, nýbrž prázdné stránky, kam si děti mohou dokreslit obrázek podle své fantazie. Tento nápad by měl podle spisovatelky stmelovat rodinu při společném čtení, diskuzi o příběhu a tvorbě obrázků. Říká totiž, že v dnešním chaotickém světě tyto hodnoty upadají. Kniha může dále sloužit čtenáři jako památník dětství.

Zatím poslední pohádkovou knihou, kterou spisovatelka vydala, jsou *Pohádky z hradeckých rybníků*.

Zajímalo mě také, co autorka sama ráda čte. Zmínila se, že obdivuje starou čínskou poezii, její filosofii a nadčasovost. Dále se zajímá o psychologii. S oblibou čte knihy švýcarského lékaře a zakladatele analytické psychologie, Carla Gustava Junga.

4. 3 Popis práce Marty Pohnerové s dětmi

Marta Pohnerová dělí svou výuku do těchto základních bodů. V první řadě je to kresba a kresba podle reálné předlohy, kdy si žáci osvojují a zdokonalují technické dovednosti. Dále je to malba. V této oblasti se dítě učí zvládnout techniku barev a na základě toho se jedná buď o spontánní malbu, nebo malbu podle reálu. Další oblastí, ve které Marta Pohnerová své žáky vzdělává, je seznámení se s velkými autory a chování úcty k mistrům. S dětmi navštěvuje spisovatelka galerie, aby jim ukázala, jak je těžké

vytvořit průlomové dílo. Malí malíři si již od útlého věku zkouší tyto obrazy reprodukovat.

Žáci školy Marty Pohnerové se však neučí jen výtvarným dovednostem, nýbrž i literární výchově. Spisovatelka v nich vyvolává vypravěčské schopnosti a učí je základům pro tvorbu příběhu. Menší žáci malují a k tomu pohádky vyprávějí ústně, větší děti už tyto příběhy zachycují písemně. Na stejném principu, jak sama spisovatelka zmínila, je vybudován i komiks např. časopis Čtyřlístek. K tomuto žánru tíhnou více chlapci. Nicméně podle Marty Pohnerové se dnes objevují v pohádkách i komiksech různé „hybridní“ postavy, které ničí dětskou představivost a fantazii. S těmito příběhy autorka nesouhlasí, protože podle ní by mělo v pohádce vítězit dobro, které by děti měly hájit, nad zlem. V pohádkách se navíc podvědomě buduje vlastenectví, prvky statečnosti, úcta k někomu, kdo je hodný. Důležitá je i citová stránka, schopnost soucitu.

Dle Marty Pohnerové je příběh pro člověka dvojím zážitkem. A to vizuálním a sluchovým. Při výtvarné tvorbě je pohádka jakýmsi vodítkem pro dítě, aby mu naznačil, co má kreslit a podpořil jeho fantazijní představy.

5 Interpretace vybraných pohádkových knih Marty Pohnerové

Pro interpretaci bylo vybráno pět pohádkových knih Marty Pohnerové. První kniha, *Žába Františka*, je první publikací, kterou spisovatelka vydala pro děti. Následují čtyři knihy s královéhradeckou tematikou. Zde práce sleduje, jakým způsobem autorka informuje o městě, jakých míst si všímá. Kniha *Příběhy a pohádky z hradeckých lesů a parků*, ve kterých se Pohnerová poprvé inspiruje rodným městem. *Augustinovy pohádky* zaujmou specifickým pojmenováním postav. Na tvorbě knihy *Pohádky od Labe a Orlice* se podílely i děti – výtvarně ale i literárně, což tuto knihu odlišuje od ostatních publikací. Poslední kniha, *Pohádky z hradeckých lesů*, upoutá čtenáře jiným ale zcela originálním zpracováním v okolí malšovického Lesního hřbitova v Hradci Králové. Zde byly umístěny tabule s pohádkou a dřevěné sochy hlavních hrdinů z této publikace.

5.1 Žába Františka

Kniha *Žába Františka* byla vydána roku 2006 Milošem Vognarem. Soubor šestadvaceti krátkých příběhů je doplněn jednobarevnými ilustracemi od autorky a fotografiemi pořízenými manželem spisovatelky, obojí je tematicky zaměřené na přírodu. Na počátku knihy je napsáno věnování a to vnučce manželů Pohnerových, Barunce. Publikaci lze rozdělit do dvou částí. V první autorka píše především o ptácích (*Malé káně lesní, Ptačí koupaliště, Sýkorky z chaloupky, Vrabci, Kos, ...*), druhá je věnována zvířatům žijícím v okolí lidských obydlí (*Zajíček, Krtek, A ještě o kočičce Emče, Myšice, Vořech, ...*).

V úvodní pohádce, *Jsem žába ropucha a lidé mi dali jméno Františka*, se čtenář seznámí s hlavní hrdinkou (žabou Františkou), která vypráví ostatní příběhy. „*Cestou k rybníku jsem potkala myšici. Byla tlustoučká s velkou bílou náprsenkou a nádhernýma velkýma ušima. Nesla si oříšek. Honem mi stačila říct, že má na zimu schované pecky a oříšky a že bude bydlet v chalupě u lidí. Pomyslela jsem si, že asi nebudou moc rádi, ale jsou hodní a vyženou ji až na jaře.*“⁵⁹ Dítě je informováno o tom, že myšice jedí ořechy a pecky, že na zimu hledají přibyték v lidských obydlích a na jaře opět vyjdou ven do přírody. Autorka příběhem předává čtenáři několik informací ze zvířecí říše, což je hlavním účelem této publikace.

⁵⁹ POHNEROVÁ, Marta: *Žába Františka*. 1. vyd. Hradec Králové: M&V, 2006. nestr. ISBN 80-86771-17-2

Klíčovým rysem celé knihy je využití personifikace – zvířata se chovají jako lidé, vytváří si vlastní svět. V tom lze spatřit jeden z pohádkových rysů. „*Příběh skončil a střevlík se rozloučil. Odcházel domů pod veliký kámen.*“⁶⁰ Žádný další pohádkový motiv není v knize uplatněn. Tuto skutečnost zvýraznila Pohnerová podtitulem: *Pravdivé příběhy ptáčků a zvířátek z chalupy*. Jedná se tedy o příběhy, nikoliv o pohádky.

V knize vystupují i lidské postavy. Jsou jimi mimo jiné babička a dědeček. Na úvodní straně se nachází věnování vnučce Marty Pohnerové, Barunce. Lze proto soudit, že babička, která je zmíněná v knize, je samotná spisovatelka. „*Babička dala na lavičku pod bezinkovým keřem kameninové krmítko s vodou.*“⁶¹

Jedná se o krátké příběhy. Vyprávění mají rychlý spád. Mnohdy se jedná pouze o několik vět. Spisovatelka využívá např. krátkých souvětí. „*Před časem jsem ho málem snědla, ale měl tak krásný zelenozlatý kabátek, že jsem ho nechala.*“⁶² „*Kamarádky žáby se u mě zastavily, že už půjdeme dolů k rybníku, jsou tam bažinaté teplé komůrky, v nichž se dá přežít zima.*“⁶³ Nalezneme i přímé řeči. „*Někdy babička řekne: „Hele Františka vylezla z domečku, bude pršet.*““⁶⁴ Zvířata jsou antropomorfizována – povídají si spolu, prožívají lidský život. „*...cvrček hrál na housličky...*“⁶⁵, „*Už dlouho bydlí u sousedů nad kurníkem kuna. Poznám ji podle toho, že ve vlhkém počasí pokašlává.*“⁶⁶ Slovní zásoba v knize odpovídá jazykovým kompetencím malého čtenáře. Autorka využívá citově zabarvená slova a zdvořiliny (*tlustoušek, kastrůlek, kočička, zvířátka, ...*)

Publikace *Žába Františka* je první knihou z tvorby Marty Pohnerové pro děti. Je pro ni charakteristické, že se nejedná o pohádky (nevystupují zde nadpřirozené jevy, bytosti a nemá ani jiné pohádkové znaky), nýbrž o zachycení postřehů ze zvířecí říše. Tím se publikace liší od všech ostatních knih Pohnerové.

5.2 Příběhy a pohádky z hradeckých lesů a parků

Knihla vyšla roku 2008 ve vydavatelství Miloše Vognara. Je to první publikace, ve které se Marta Pohnerová věnuje místům v Hradci Králové.

⁶⁰ Tamtéž, nestr.

⁶¹ Tamtéž, nestr.

⁶² Tamtéž, nestr.

⁶³ Tamtéž, nestr.

⁶⁴ Tamtéž, nestr.

⁶⁵ Tamtéž, nestr.

⁶⁶ Tamtéž, nestr.

Sama autorka napovídá na úvodní straně knihy, že se jedná o pohádky. „*Skutečné příběhy v pohádkovém kabátě jsou věnovány lidem, jejichž neuvěřitelný osud byl svázán s hradeckými parky a lesy.*“⁶⁷ Další věnování je určeno vnučkám manželů Pohnerových. I v této knize (stejně jako v předešlé) postupuje spisovatelka stejným způsobem. V úvodní pohádce je čtenáři představena vrba jako vypravěč svých zážitků v dalších příbězích. V posledním příběhu, *Zvon Augustin*, je patrná inspirace autorky k vydání další knihy, *Augustinovy pohádky*.

Nápadným rysem této publikace jsou fotografie různých zákoutí města Hradec Králové vytvořené manželem Marty Pohnerové, Karlem Pohnerem. Právě tyto fotografie jsou klíčové pro knihu, protože se k nim vztahují vymyšlené příběhy, a lze je považovat za pojítko celé publikace. Náměty fotografií nejsou jednotné. Ve většině případů se jedná o zachycení přírody či významných staveb v Hradci Králové v různých ročních obdobích. Jedna fotografie se liší svým námětem od ostatních. Jedná se o vánoční stromeček, který nezapadá do kontextu knihy, působí disharmonicky. Dalším charakteristickým znakem knihy jsou ilustrovaná počáteční písmena názvů pohádek. V české dětské literatuře obdobně pracoval např. Josef Lada, který však ozdobné písmeno zapojil přímo k názvu. Marta Pohnerová pracuje s těmito písmeny odlišně, ilustraci odděluje a pod ní zanechává celý název příběhu.

Příběhy a pohádky z hradeckých lesů a parků jsou soubor celkem třiatřiceti pohádek. Motivy jednotlivých příběhů nejsou shodné, ale i přes to lze najít několik společných znaků. V několika příbězích je ztvárněna stoletá vrba z úvodní pohádky, *O staré vrbě ze Šimkových sadů*. „*Ve dne se baví tím, že svými proutky škádlí vítr a ptáčky. V noci povídá pohádky a příběhy lidí, kteří už dávno nežijí.*“⁶⁸ Vrba symbolizuje přirozenou stařeckou moudrost, naslouchá druhým a vypráví příběhy.

Náměty několika příběhů jsou spojeny s válečnou tematikou, především s bitvou na Chlumu. Ta je datována do roku 1866. Tento letopočet se objevuje v příběhu *Mariáš*. „*V noci se často toulal, až jednou přišel k pomníku padlých z války v roce 1866.*“⁶⁹ V jiných příbězích se autorka vyjadřuje o válce nepřímo. „*Hned po válce se ještě na školách vyučovalo náboženství.*“⁷⁰ „*Voják se probudil a začal se plazit za svými*

⁶⁷ POHNEROVÁ, Marta: *Příběhy a pohádky z hradeckých lesů a parků*. 1. Vyd. Hradec Králové: M&V, 2008. Nestr. ISBN 978-80-86771-29-8

⁶⁸ Tamtéž, s. 9.

⁶⁹ Tamtéž, s. 41.

⁷⁰ Tamtéž, s. 43.

druhy.“⁷¹ Autorka textem přibližuje dětskému čtenáři historické události spojené s městem Hradec Králové. Propojuje skutečný základ (město Hradec Králové) s fiktivním příběhem. Tím se tato látka stává atraktivnější pro děti a tedy i více čtivou. V příbězích s touto tematikou jsou popsány osudy lidí, kteří zažili válku, ať už se jedná o vojáka či jeho rodinu. „*V malém zahradním domku na okraji Hradce žila nemá paní a její muž, který přišel ve válce o obě nohy.*“⁷² Pohnerová nastiňuje nelehký život lidí postižených válkou, jejich problémy se začleněním do normálního života a vypořádáním se s tím, co zažili. Autorka však zachovala pohádkové prvky i v tomto příběhu, tím je především šťastný konec.

V knize autorka pracuje se skutečnými názvy míst v Hradci Králové. Pohnerová propojuje tento reálný svět se světem pohádkovým. „*Bludné kouzlo také zruší některý lesní rybník jako je Výskyt nebo rybníček Na Olšině, případně Šanovec, ale pozor, tam jsou zase vodníci.*“⁷³ „*V hradeckém pivovaru bylo zaměstnáno mnoho lidí, takže se mezi sebou všichni ani neznali.*“⁷⁴ V pivovaru žije čert. „*Málokdo z návštěvníků si všiml ošuntělého tloušťáka se špinavou tváří*“⁷⁵ Při přestavbě objektu se tam více nevrátil. Jednou však zachránil před umrznutím opilce, který po probuzení nevěděl, zda se mu čert zdál, nebo opravdu existuje. Jediný znak, který vypovídá o tom, že muž z pivovaru je čert, je zmínka o jeho špinavé tváři a název příběhu, *Čert z pivovaru*. Stejným způsobem pracuje spisovatelka v příběhu *Hastrman*, který je popsán takto: „*Kolem školy chodil každý den pán celý v zeleném. Měl dlouhé špinavě světlé vlasy a přes čelo stužku.*“⁷⁶ Autorka vysvětluje v mnohých případech nadpřirozené jevy právě snem, blouzněním nebo bezvědomím hlavního hrdiny. Pohnerová dává tímto způsobem čtenáři najevo, že pohádková bytost neexistuje.

Lidské postavy v jednotlivých příbězích se ve většině případů vyvíjejí. Záporní se poučí z chyb a stanou se lepšími. V příběhu *Babka* je hlavní hrdinka nepřátelská a činí samé zlo. Nakonec se jí dostane odpuštění, když pomůže poraněnému chlapci. V jiném příběhu, *Mariáš*, se věčně opilý, nepracující hospodář vsadí v kartách s padlými vojáky o svůj život. Ti mají takovou moc, že pokud se s nimi hráč vsadí a prohraje, mohou ho zbavit života. Hospodář poprvé vyhrál. Ale pak se dozvěděl, že kdysi dávno jeden

⁷¹ Tamtéž, s. 33.

⁷² Tamtéž, s. 37.

⁷³ Tamtéž, s. 81.

⁷⁴ Tamtéž, s. 47.

⁷⁵ Tamtéž, s. 47.

⁷⁶ Tamtéž, s. 31.

sedlák, u kterého sloužila hospodáře žena, prohrál a skutečně zemřel. Hospodář se bál o svůj život a tak přestal hrát. Zanechal pití a začal pilně pracovat. Je patrné, že na počátku jsou postavy záporné, vlivem osudového zlomu si uvědomí, že se nechovají správně a poučí se, stanou se z nich dobří lidé. Pohnerová apeluje na čtenáře, aby si vážil svého života a neohazoval s ním. V těchto příbězích pracuje autorka s několika hlavními pohádkovými rysy – dobro vítězí nad zlem, hlavní hrdina musí splnit úkol, aby se mohl stát lepším a bylo mu odpuštěno. Naopak v místní určenosti se odchyluje od lidové pohádky. V příbězích jsou jmenovány přesné názvy míst, na kterých se příběhy odehrávají.

V textu se nevyskytují dlouhé popisné pasáže. Děj je stručný a jasný. Přesto spisovatelka dokázala vystihnout charakteristické rysy jednotlivých postav. V knize se nevyskytuje přímá řeč, což budí dojem, že příběhy vypráví vrba z úvodní pohádky, jakožto průvodkyně celé publikace. Autorka hojně využívá personifikace, („*Vrba otevřela jedno oko a řekla: „Kočky bláznivé“ a zase usnula*“⁷⁷, „*Ve spadáných bukvicích tu bydlí malé bukvicové dušičky. V noci těmi otvůrky vylézají a tančí s vločkami.*“⁷⁸) zdobnělin (*mužiček, panáček, kachňátka, maminka,...*), ale jen zřídka dává postavám vlastní jména. S těmi se setkáváme jen v několika případech. (*Ludmila, Kateřina*) Pohnerová tak nabízí každému čtenáři možnost, aby se v příběhu sám našel.

Společný znak s knihou *Žába Františka* lze spatřit v tom, že se autorka v obou případech věnuje především přírodě.

5.3 Augustinovy pohádky

Knihy Augustinovy pohádky vyšla poprvé roku 2009 a vydal ji, stejně jako předešlé publikace, Miloš Vognar. Za inspiraci k napsání této knihy, lze považovat poslední pohádku v publikaci *Příběhy a pohádky z hradeckých lesů a parků*. Na prvních stranách knihy jsou vyfotografované uličky na Starém náměstí v Hradci Králové. Tentokrát však fotografie neprostupují celou knihou, ale jsou umístěné pouze na začátku a na konci publikace. Následuje věnování vnučkám Marty Pohnerové a „*všem hradeckým dětem*“.⁷⁹

⁷⁷ Tamtéž, s. 53.

⁷⁸ Tamtéž, s. 77.

⁷⁹ POHNEROVÁ, Marta: *Augustinovy pohádky*. 1. Vyd. Hradec Králové: M&V, 2009. nestr. ISBN 978-80-86771-36-6

V první pohádce seznamuje Marta Pohnerová čtenáře se skřítky a bubáky. Uvádí, odkud se ve městě vzali a upřesňuje jejich charakteristické rysy. V průběhu knihy je čtenář informován o tom, že skřítkci nejsou vidět pouhým okem. V pohádce *Vánoční skřítek* se stane, že Chamtivka se svým mužem Kradačem spadnou do hrnce s medem. „*Prodavač vzal velkou vařečku a volal na ženu, že jim do hrnce spadlo něco špinavého.*“⁸⁰ Autorka tak implicitně říká, že skřítko nelze spatřit. Pohnerová proti sobě staví kladné skřítky a záporné bubáky. „*Málokdo ví, že v domech s pamětí věků žijí domovní skřítkci. Jsou hodní, starostliví, veselí a pečlivě svůj dům chrání před bubáky jako je zloba, závist, lež a pýcha.*“⁸¹ Bojuje dobro se zlem, což je typické pro pohádkový literární útvar, stejně jako nadpřirozené postavy.

Na konci knihy jsou uvedeny ilustrace skřítků s jejich názvy. Pohnerová vytvořila soubor svých skřítků a předkládá i jejich výtvarné ztvárnění podle vlastní fantazie. Podobně pracuje s pohádkovými postavami několik dalších autorů. Obdobný seznam strašidel zachytili manželé Sukovi v publikaci *Starohradské pohádky čaroděje Archibalda*, na jejímž konci předkládají čtenáři celý rodokmen strašidel a čarodějů. Vítězslava Klimentová napsala a sama ilustrovala několik dílů tzv. lexikonů strašidel, ve kterých, na rozdíl od Pohnerové, uvádí kromě obrázku i popis jednotlivých postav.

V úvodní pohádce *Zvon Augustin* pracuje Pohnerová s podobným rysem jako v předcházející knize, ve které byla nositelkou moudrosti a paměti vrba, nyní má tyto vlastnosti zvon. „*Skřítkci a víly chodili často na věž, kde už dlouho bydlel starý zvon. Všichni si ho vážili, protože hodně pamatoval.*“⁸²

Autorka pracuje ojediněle se jmény hlavních postav. Jedná se o abstrakci typu personifikované vlastnosti, jimiž jsou pojmenováni hlavní hrdinové (Lež, Zloba, Láska, Štěstí, ...). „*Znal všechny dobré bytosti jako Pravdu, Lásku, Dobro a Krásu.*“⁸³ Autorka využívá lidových rčení jako například „lež má krátké nohy“, od nich odvozuje nová spojení. „*V každém případě je Lež krátkonohá těžká nemoc.*“⁸⁴ Nepojmenováním těchto postav chtěla zřejmě Pohnerová vyjádřit univerzalitu tzn. tyto vlastnosti jsou součástí světa a i každého jedince. Do kontrastu k těmto postavám vkládá bytosti se jmény, tedy konkrétní postavy. „*Pavoučci mu přišli nožičku a kočička Emča celého*

⁸⁰ Tamtéž, s. 35.

⁸¹ Tamtéž, s. 8.

⁸² Tamtéž, s. 9.

⁸³ Tamtéž, s. 9.

⁸⁴ Tamtéž, s. 14.

umyla.“⁸⁵ Zde lze poukázat na fakt, že autorka propojuje postavy i motivy svých knih (kočka Ema je jednou z hlavních hrdinek v knize *Žába Františka*). Po přečtení věnování od spisovatelky je zřejmé, že její vnučky se jmenují Barbora, Klára a Monika, jejichž jména v knize vystupují. To dodává na věrohodnosti příběhů. „*Skřítki Barborku litovali, protože byla ještě malá a nemohla vědět, jak je Lež zálučná.*“⁸⁶ V některých příbězích se tyto postavy s obyčejnými vlastními jmény (Barborka) vyvíjejí. V pohádce *Hostínek* si na jednu z vnuček spisovatelky zasedla Lež. Skřítki však dívce pomohli a Lži se zbavili. Vyprávění má tedy šťastný konec, Barbora přestane lhát. Jedná se o vývoj postavy (vnuččino chování se změní), vlivem nadpřirozených jevů. Bezejmenné postavy se však nevyvíjejí, záporné jsou však brány jako poražené. Jednotlivé postavy se vyskytují v rámci knihy v několika různých příbězích.

Dalším patrným rysem, společným s předcházející knihou, jsou skutečné názvy míst v Hradci Králové. Tentokrát se autorka zaměřila na oblast Starého náměstí. Opět se touto místní určeností vzdaluje typické pohádce. (*Pivovar, kostel Panny Marie, Muzeum, Bílá věž, ...*). Pohnerová zasazuje pohádku do skutečného prostředí. Vzbuzuje tak v dětech touhu po poznání těchto míst v Hradci Králové, aby se samy mohly přesvědčit o existenci těchto nadpřirozených postav. I když vědí, že pouhým okem je nespatří, určitě se budou rozhlížet kolem sebe, zda neuvidí něco zvláštního a podezřelého, což je cílem autorčiných knih. Děti hledají skřítky a bubáky, zároveň však poznávají město, v němž žijí.

Několik pohádek se odehrává v období Vánoc. Autorka v textu uvádí, že i skřítki jsou na Vánoce pohromadě, stejně jako je to tradicí i u lidí. „*Byl Štědrý večer a u Pralinky v cukrárně se sešli všichni skřítki.*“⁸⁷ V pohádce *Ohniváček* je uveden fakt, že Hradec Králové několikrát vyhořel. „*Někdy se ale stalo, že ohnivé děti začaly zlobit, vyběhly ven, sedly na křídla větru a bylo městu zle. Skákaly ze střechy na střechu a všechno za nimi hořelo. Tak Hradec několikrát vyhořel.*“⁸⁸ Autorka zde opět pracuje se stejným časovým motivem, blíže neurčeným.

V knize Pohnerová používá velmi často přídavná jména, vyjadřuje jimi charakteristické rysy skřítků a bubáků ale i dětí a dospělých (*malinká bytost, starý zvon,*

⁸⁵ Tamtéž, s. 18.

⁸⁶ Tamtéž, s. 19.

⁸⁷ Tamtéž, s. 37.

⁸⁸ Tamtéž, s. 41.

pravdivé zrcadlo, ošklivá Lež, ...). Snaží se dětskému čtenáři přiblížit, co je vhodné a co nikoliv. To znamená, že Pohnerová apeluje na dítě i výchovně. Jak je patrné ze šťastných konců příběhů, dává najevo, že pravda a dobro vítězí, zatímco zlo se lží bývá potrestáno. Dalším výrazným výchovným motivem je fakt, že skřítki drží vždy pohromadě a navzájem si pomáhají v těžkých situacích, což by se mělo dít i v reálném světě. Autorka využívá souvětí, zřídka přímou řeč. V zápletkách se vyskytují především věty jednoduché, tím Pohnerová docílila napětí v příběhu. „*Lekl se a utíkal ke Krásníkovi.*“⁸⁹ „*Všichni tam letěli.*“⁹⁰ Pro dobarvení atmosféry se vyskytují v knize zdobněliny. „*Zalézala kytičky, sbírala do košíčku zvadlé lístečky, chytala do sáčku mšice a utírala prach.*“⁹¹ Spisovatelka v knize pracuje se symboly. V příběhu *Hostínka* je Lež poražena pomocí zrcadla. Autorka ho popisuje jako nástroj pravdy. „*To byla proměna, stála tam ošklivá krátkonohá a rychle se ztrácela v labyrintu zrcadla pravdy.*“⁹² Pohnerová se vyhýbá zdlouhavým popisům, sleduje vždy hlavní děj, který stručně popisuje.

V publikaci *Augustinovy pohádky* se poprvé objevuje skřítek *Černá Tečka*, který se stal předlohou pro pozdější napsání knihy *Pohádky skřítků Buchtičky a Černé Tečky*. Autorka v ní vypráví další pohádky skřítků, s nimiž se čtenář setkává v publikaci *Augustinovy pohádky*. V tomto souboru pohádek se vyskytují i postavy z jiných knížek Pohnerové. Čtenář se opět setkává s vrbou ze Šimkových sadů, s žábou Františkou a mnohými dalšími. Rozdíl je v tom, že příběhy na sebe navazují.

5. 4 Pohádky od Labe a Orlice

Tato publikace vyšla roku 2011 v nakladatelství Miloše Vognara. I v této knize pracuje autorka s královéhradeckou tematikou. Tentokrát se jedná o oblast řek Labe a Orlice. Desky knihy a úvodní strany jsou doplněny fotografiemi řek v Hradci Králové, které pořídil Karel Pohner. Nápadné ilustrace tvoří důležitou část knihy. Mnohdy je jim věnována i celá dvoustrana bez textu. Namalovaly je děti, které navštěvují výtvarnou školu Marty Pohnerové. Důležité je zmínit, že při malbě obrazů dětem autorka vyprávěla pohádky. Na konci publikace je uveden seznam dětí, které obrázky vytvořily

⁸⁹ Tamtéž, s. 31.

⁹⁰ Tamtéž, s. 55.

⁹¹ Tamtéž, s. 53.

⁹² Tamtéž, s. 19.

a jejich věk. Je zajímavé tedy sledovat, jak děti ve věku 3-8 let zpracují ve své fantazii a malbou zachytí vyprávěný příběh.

Jedná se o soubor pětaticeti pohádek, které mají společné motivy. Spojují je nejen ilustrace, ale i vodní tematika a postavy. (*Vodní muž a ryba s diamantovými očima, Pohádky ze staré vodnickovy lastury, Vodníci a víly jeli na výlet,...*) Odehrávají se ve vodním prostředí, v němž žijí hlavní hrdinové knihy, vodníček Zelinka a víla Orlička. Autorka vytváří postavy, které jsou dětským čtenářům blízké svým věkem a nezbedným chováním. Často v knize vystupuje postava báby Puškvornice. Její chování je velmi záludné, je vnímána jako negativní. V pohádce *Víla Orlička, vodníček Zelinka a bába Puškvornice* se bába pokusí děti oklamat. Tváří se, že potřebuje pomoc a prosí děti, aby jí donesly z lékárny lék „semhloupý“. Je patrné, že autorka vytvořila název léku složením dvou slov, aby tak dětem napověděla úmysly staré čarodějnice. Strýček žabák v lékárně prokouknul plán Puškvornice a poslal jí silný šňupavý tabák. Bába se však nevzdala a přinesla žabákovi červený lektvar, ten jí neuvěřil její dobrý úmysl a dobře udělal. Obsah lahvičky vylil na zem, ve které se udělala veliká díra. „*Strejda vzal lahvičku a vylil lektvar na zem. Tam se udělala do trávy díra.*“⁹³ Pohádka má tedy dobrý konec, zlo je poraženo. Za své činy jsou potrestány i děti, jelikož věděly, že k bábě nesmějí chodit. Zde autorka poukazuje na fakt, že každé jednání musí nést i následky. Opět zde Pohnerová působí na čtenáře výchovně.

Typický pohádkový rys, že dobro vítězí nad zlem, však neplatí pro všechny pohádky v knize. Pohnerová dává najevo, že i zlo může být k něčemu dobré. V příběhu *Ryba Štěstí* popisuje příběh královny, která touží po dítěti. Král podmořského světa její prosbu vyslyší a obdaruje ji novorozencem. Dítě se nesmí dotknout mořské vody. Při plavbě lodí zastihne královnu s princeznou bouře. Dívka se namočí do mořské vody a promění se v rybu Štěstí, která má moc pomáhat lidem i rybám. Zde lze pozorovat podobné prvky s pohádkou Šípková Růženka. Autorka motivy tohoto příběhu obměnila a dosadila je do vodního prostředí. I zde je možné spatřit shodné rysy s další pohádkou, O zlaté rybce. Aby Pohnerová zmírnila dopad tragického konce na čtenáře, dala rybě Štěstí vlastnost, že může pomáhat a léčit. Z příběhu vyplývá rčení: všechno zlé je k něčemu dobré.

⁹³ POHNEROVÁ, Marta: *Pohádky od Labe a Orlice*. 1. Vyd. Hradec Králové: M & V, 2011. s. 6. ISBN 978-80-86771-45-8

V knize není nikde uvedeno, že by se na tvorbě pohádek podílely i děti. Avšak Marta Pohnerová v rozhovoru sdělila, že tyto pohádky napsala s dětmi, které do děje různě zasahovaly (vymýšlely rozuzlení zápletky; dokončovaly děje, které jim spisovatelky začala vyprávět, atd.). Tímto jevem se kniha liší od všech ostatních, které autorka napsala. Pohádky s otevřenými konci mají v dnešní době u dětí obrovský úspěch a pracuje s nimi mnoho současných autorů.⁹⁴

Nesporně zajímavá je práce autorky při tvorbě jmen postav v pohádkách. Mnohdy jsou jejich názvy odvozeny od charakteristického rysu bytosti. V knize vystupuje např. rak Cvak, vodník Zelinka, myšák Hlodka a různí další. Autorka se snaží prostřednictvím jmen postav přiblížit dítěti typické znaky daných hrdinů. Jména hlavních hrdinů jsou tvořena odlišně. Vodník Zelinka, protože vodníci bývají zelení. Víla Orlička však dostala své jméno podle řeky, v níž žije. Autorka tedy nepostupuje u tvorby všech jmen stejně. Maminky, tatínkové, strýček, tetička a další rodinný příslušníci jsou bezejmenní. Dítě si tak pod těmito obecnými názvy může představit i svou rodinu.

Častým jevem, který se v knize vyskytuje, je tzv. příběh v příběhu. Protože hlavní hrdinové jsou také děti, i oni mají radost z vyprávění pohádek. Několikrát se tak v publikaci objevuje, že babička, zde je možno sledovat autobiografické prvky s autorkou, vypráví vnoučatům příběhy. „*„Tak já vám o ní budu vypravovat,“ řekla babička.*“⁹⁵ Autorka nesleduje pouze jednu dějovou linii, ale hned několik v rámci jednoho příběhu. Což je netypické pro tvorbu Pohnerové.

Hlavní hrdinové dochází k poučení z chyb. V příběhu o rakovi chtějí Zelinka a Orlička poškádlit učitele raka za těžký domácí úkol. Proto mu podstrčí bílý pepř místo jiker. Rak skončí v nemocnici. Děti uznají, že to přehnaly, svého činu litují a rakovi se omluví. „*„Viš Orličko, že legrace, při níž někomu ublížíme, není vlastně žádná legrace,*“ řekl Zelinka.“⁹⁶ I když nejsou víla s vodníkem potrestaní, odnáší si ponaučení pro příště. Hlavní úkol těchto příběhů je, aby si děti své činy uvědomovaly a nesly za ně zodpovědnost, což vidí autorka jako klíčové při vývoji dítěte. Bába Puškvornice je

⁹⁴ Spisovatel Zdeněk Karel Slabý rovněž využívá této techniky. Svou publikaci *Nedokončené pohádky* dělí na dvě části, přičemž v první polovině jsou uvedeny začátky příběhů. V druhé části autor zaznamenal několik možných dokončení od různých dětí a také napsal, jak by vypadal konec v jeho podání.

⁹⁵ POHNEROVÁ, Marta: *Pohádky od Labe a Orlice*. 1. Vyd. Hradec Králové: M & V, 2011. s. 68. ISBN 978-80-86771-45-8

⁹⁶ Tamtéž, s. 7.

převážně chápána jako záporná postava, ale i ona se dokáže zachovat správně v těžké situaci, kterou dokáže vyřešit. Stane se tak v pohádce, kdy v kruté zimě zamrzne rybník a nikdo si neví rady. Pod ledem uvízla hvězda, kterou je potřeba dostat zpět na noční oblohu. Puškvornice pomocí křesání kamenů založí oheň a led roztaje. Nikdo z obyvatelů jí nepoděkuje. Dostane se jí uznání od měsíce, obdaruje jí sladkostmi. Pohnerová ukazuje na fakt, že zdánlivě zlá postava nemusí být za každou cenu škodlivá, ale že dokáže i pomoci. Proto by lidé neměli zanevřít nad těmi, kteří vykonali něco zlého, ale dát jim i druhou šanci.

Autorka v knize využila názvů řek protékajících městem Hradec Králové. V pohádce *Vodnická svatba* píše o soutoku Labe a Orlice. „*Seřadil se průvod na Orlici i na Labi a měli se všichni setkat tam, kde se obě řeky objímají.*“⁹⁷ Pohnerová opět určuje pohádky místně a jak mi sama sdělila při rozhovoru, chtěla by docílit toho, aby děti znaly město, v němž žijí a měly ho v lásce, stejně jako spisovatelka.

Spisovatelka v knize hojně využívá přirovnání a přídavných jmen, čímž nastiňuje čtenáři atmosféru a charakter jednotlivých scén a postav. (*leskly se jako zlato; bylo ticho, ani ploutev se nehnula; strašná nestvůra ze dna řeky; tichý zelený mužíček;...*) Oproti jiným publikacím Pohnerové, se v této knize objevuje několik popisných pasáží. „*Byla zima, mráz chytal vodu v řece a snažil se ji zastavit. Dostal se dost hluboko, ale život pod vodou se jen zpomalil. Bahno na dně bylo jako teplá postýlka pro všechny vodní živočichy. Sněhové vločky se třpytily v záři probleskujícího měsíce. ...*“⁹⁸ Je využito přímé řeči („*Byl to pan bludička a povídá: „Volali jste mě?“*“)⁹⁹, personifikace a odvozených slov.

Tato publikace je výjimečná tím, že se na ní podílely děti. Na ilustracích i na pohádkách samotných, čímž se liší od ostatních knih Pohnerové.

5.5 Pohádky z hradeckých lesů

Knihy byla vydána roku 2012 opět v nakladatelství Miloše Vognara. Autorka se tentokrát zaměřuje na oblast královéhradeckých lesů. Kniha je doplněna nápadnými ilustracemi od Pohnerové, které jednotí celou knihu. Stejně jako v knize *Příběhy a*

⁹⁷ Tamtéž, s. 58.

⁹⁸ Tamtéž, s. 72.

⁹⁹ Tamtéž, s. 86.

pohádky z hradeckých lesů a parků, i tady pracuje s ilustrací počátečního písmene u názvu příběhu. Zde je patrný vývoj. Nyní spisovatelka zapojuje ilustrované písmeno přímo k názvu pohádky. Změna nastává i v názvu knih. Zatímco v publikaci *Příběhy a pohádky s hradeckých lesů a parků* píše, že se jedná o příběhy, ale i pohádky, zachovává nyní v názvu knihy pouze termín pohádky. Text doplňují dvě básničky, Muchomůrka a Hadibaba. Zbytek textu je napsán v próze.

Soubor osmadvaceti pohádek je situován do prostředí královéhradeckých lesů, což tematicky propojuje celou publikaci. (*Kouzelník Šišule, Bubáci pod smrkem, Modřínové duše, Hadí pařez,...*) Autorka v knize vybízí děti, aby si v těchto lesích hrály, stavěly domečky a chodily sem s rodiči a prarodiči na procházku. Zároveň říká, aby si všímaly zvláštních věcí a jevů kolem nich. Podle Marty Pohnerové mohou děti bubáky, trpaslíky a skřítky v lese spatřit, dospělí však tuto možnost nemají. „*Bubáci se schovávají ve větvích i v kůře a nejčastěji vykukují mezi kořeny. Děti je vidí vždy, dospělí toto štěstí nemají.*“¹⁰⁰ Zde je patrný rozdíl s publikací *Augustinovy pohádky*, v níž Pohnerová píše, že skřítky a bubáci nejsou viditelní pouhým okem.

Pohnerová v pohádkách nepřímo sděluje dětem, jak by se mělo správně chovat v lese. V pohádce *Bubáci pod smrkem* se stalo, že zlobivé děti, které v lese křičely a skákaly po kořenech stromů, probudily hejkala Fífu. Ten se celý rozzlobený vyšplhal na smrk a zatřásl jím tak silně, až dětem napadalo jehličí za oblečení. „*Fífa zatřásl stromem a za krk jím napadalo pichlavé jehličí. Rázem bylo po legraci. Všechny se začaly drbat, válet po zemi, brečet a hledat paní učitelku.*“¹⁰¹ Z toho vyplývá, že v lese se musí člověk chovat tiše, pohybovat se po pěšinách a neničit stromy. V další pohádce, *Mechoví trpaslíci*, si holčička odnese domů kus hebkého mechu, který si dá do krabice. V noci jí probudí slabý hlas. Jde se podívat, odkud vychází a zjistí, že na mechu sedí trpaslík a pláče. Dívka se hned ráno vydá do lesa a vrátí mech na své místo. Děti jsou informovány, že v lese si mohou pohrát, avšak vše by měli nechat na svém místě v lese.

Charakteristickým rysem pohádek obecně jsou šťastné konce. Těch se spisovatelka drží i v této publikaci. „*Druhý den stáli před trpaslíkem víly, skřítky i hejkal a všichni si přišli pro kočičku. Jednu si však trpaslík nechal a byl rád, že není*

¹⁰⁰ POHNEROVÁ, Marta: *Pohádky z hradeckých lesů*. 1. Vyd. Hradec Králové: M & V, 2012. s. 9. ISBN 978-80-86771-50-2

¹⁰¹ Tamtéž, s. 9.

sám a že to tak dobře dopadlo.“¹⁰² Další pohádkový motiv, který autorka využívá, je splnění přání. To nastává tehdy, když lidská postava zachrání nadpřirozenou bytost. Ta jí na oplátku vyplní její touhu. Stane se tak například v pohádce *Kouzelník Šišule*. Babička s dětmi na procházce v lese nasbírají několik šišek na zátop v kamnech. Doma si děti hrají a babička jde rozdělat oheň. Hází do pece šišky. Jedna z nich byla kouzelná. „*Neházej mě do kamen, splním ti každé přání.*“¹⁰³ Jak šiška slíbila, tak se i stalo. Ráno ho odnesla babička zpátky do lesa. „*Od té doby lidé hledají kouzelníčka Šišulu. Snad ho někdy najdete a nezapomeňte si předem připravit nějaké přání.*“¹⁰⁴

Stejně jako v knize *Pohádky od Labe a Orlice*, zůstávají lidské postavy v knize bezejmenné. Autorka píše obecně o babičce, mamince, tatínkovi, dětech. Sleduje tím to, že si každý dětský čtenář bude moci pod těmito osobami představit svoji rodinu. Což bude dítě ještě více motivovat, aby se v lese rozhlíželo a pozorovalo nadpřirozené bytosti. Ty svá jména mají. Jsou tedy konkrétně určená. Stejně tak je místně určený i děj pohádek. Autorka zasazuje pohádky do prostředí novohradských lesů. V knize se čtenář setká s několika místními názvy z této oblasti. (*rybník Výskyt, novohradské lesy*)

Dalším pohádkovým rysem je personifikace, která se v knize hojně vyskytuje.

„*Žáby si každý večer zkoušely novou písničku.*“¹⁰⁵ Lidské vlastnosti předává spisovatelka zvířatům a nadpřirozeným bytostem a věcem. Více než v předešlých knihách používá autorka přímé řeči. Novým jevem, který se v publikaci objevuje, je přímé oslovení čtenáře. „*Udělalí, co řekla a opravdu se na jaře znovu narodila. Holčičky a kluci, víte jak borůvková víla vypadá?*“¹⁰⁶ Pohnerová se snaží rozvíjet dětskou fantazii, která je podle ní zásadní při vývoji dítěte. Přímou vybízí dítě, aby si ve své hlavě zkusilo představit, jak by mohla taková víla vypadat.

Tato publikace se od ostatních liší tím, že několik pohádek z této knihy bylo přeneseno na pohádkovou stezku u Lesního hřbitova. Na každém stanovišti je tabule s pohádkou. Pod textem je vždy uvedeno několik úkolů pro malé návštěvníky. Hlavní hrdina z každé pohádky je navíc vytesán do dřeva a umístěn vedle vývěsky (viz Příloha č. 1, 2, 3).

¹⁰² Tamtéž, s. 25.

¹⁰³ Tamtéž, s. 7.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 7.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 35.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 19.

5. 6 Shrnutí charakteristických rysů knih Marty Pohnerové

Po interpretaci pěti knih napsaných Martou Pohnerovou lze najít několik charakteristických prvků, které autorka ve své tvorbě využívá. Mimo první knihu, *Žába Františka*, se ve všech ostatních inspiruje skutečnými místy v Hradci Králové. Za vznikem jejich děl stála myšlenka, zprostředkovat dětskému čtenáři realitu města. Přičemž Pohnerová využila nadpřirozených postav a jevů. Tím vzbuzuje v dětech zájem o tato místa a stávají se pro ně poutavějšími.

Důležitou součástí všech knih Pohnerové jsou ilustrace. Většina knih je doplněna i o fotografie královéhradecké přírody a staveb. Obrázky a fotografie propojují všechna díla spisovatelky.

Čtenář se často setkává v různých publikacích se stejnými postavami. V pohádkových knihách Marty Pohnerové je dalším typickým rysem to, že poslední pohádka bývá námětem pro tvorbu následující knihy. Je tomu tak například v knize *Příběhy a pohádky z hradeckých lesů a parků*, v níž se poprvé objevuje zvon Augustin, který je předlohou pro publikaci *Augustinovy pohádky*. Zde autorka poprvé píše o skřítku Černá Tečka a dalších skřítcích, kteří jsou dokonce v knize ilustrovány. Všechny tyto postavy se staly námětem pro další dílo, *Pohádky skřítky Buchtičky a Černé Tečky*. Je tedy patrné, že autorka knihy vzájemně propojuje a vždy se inspiruje pro napsání další publikace.

Ve většině děl se autorka snaží na dítě výchovně apelovat. Ať už se jedná o chování k druhým či k přírodě. Čtenář by se měl po přečtení zamyslet, zda tato základní pravidla dodržuje, což je jeden z hlavních cílů Pohnerové.

Závěr

Cílem mé bakalářské práce bylo zaznamenat vývoj pohádky, zejména autorské pohádky na našem území, uvést přehled autorů dětské literatury narozených ve východních Čechách. V posledních kapitolách byla představena současná spisovatelka, Marta Pohnerová, která tvoří pohádky s královéhradeckou tematikou.

Na počátku bylo nutné vymezit si základní pojmy. Klíčový termín je pohádka, její vymezení v rámci literatury, její charakteristické znaky. Byla představena typologie pohádky podle několika dostupných zdrojů. Okrajově byla popsána pohádka lidová. Podrobnějšímu zpracování došlo u autorské pohádky, jelikož se jí práce zabývala i v dalších kapitolách. Dále byl zpracován vývoj autorské pohádky na našem území, jeho důležité momenty. V další kapitole byly uvedeny informace o významných autorech, kteří se narodili na území východních Čech. Představení autoři byli vybráni pro svůj významný přínos české literatury pro děti a mládež. Jejich díla jsou stále aktuální a čtená, zejména vlivem doporučené četby na základních školách.

K hlubšímu rozboru jsem vybrala současnou spisovatelku žijící v Hradci Králové, Martu Pohnerovou. Její osoba byla představena prostřednictvím rozhovoru, který mi poskytla. Dále jsem zvolila pět knih pro interpretaci: Žába Františka, Příběhy a pohádky z hradeckých lesů a parků, Augustinovy pohádky, Pohádky od Labe a Orlice a Pohádky z hradeckých lesů. Jedná se o pohádkové soubory, doplněné o ilustrace spisovatelky, výjimečně ilustracemi vytvořenými žáky výtvarné školy Marty Pohnerové. Sledujeme vývoj autorčina osobitého stylu. Bylo vypořádáno několik společných rysů v tvorbě Marty Pohnerové. Nejvýraznějším motivem, který propojuje většinu pohádkových knih autorky, je situování příběhů do města Hradec Králové. Spisovatelčíným hlavním cílem a úlohou jejich knih, je seznámit a přiblížit dětskému čtenáři místo, v němž žijí. Do tohoto prostředí zasazuje své pohádkové příběhy, tím se tato látka stává pro děti přitažlivější a více čtivou.

Přínosem mé bakalářské práce je přiblížení se současné regionální tvorbě v literární oblasti, jíž se zabývá současná spisovatelka, Marta Pohnerová.

Seznam použité literatury

A. Primární literatura

KLIMTOVÁ, Vítězslava: Lexikon 3, strašidla, skřítki, víly,... . 1. Vyd. Praha 2: Chvojko nakladatelství, 2002. 99 s. ISBN 80-86183-37-8

POHNEROVÁ, Marta: *Augustinovy pohádky*. 1. Vyd. Hradec Králové: M&V, 2009. nestr. ISBN 978-80-86771-36-6

POHNEROVÁ, Marta: *Ochočte vodníka, chytě skřítku a ilustrace nakreslete sami*. 1. Vyd. Hradec Králové: Dukase, s. r. o., 2013. 51 s. ISBN 978-80-905550-0-6

POHNEROVÁ, Marta: *Pohádky od Labe a Orlice*. 1. Vyd. Hradec Králové: M & V, 2011. s. 6. ISBN 978-80-86771-45-8

POHNEROVÁ, Marta: *Pohádky skřítku Buchtičky a Černé Tečky*. 1. Vyd. Hradec Králové: Dukase, s. r. o., 2013. 68 s. ISBN 978-80-904840-6-1

POHNEROVÁ, Marta: *Pohádky z hradeckých lesů*. 1. Vyd. Hradec Králové: M & V, 2012. s. 9. ISBN 978-80-86771-50-2

POHNEROVÁ, Marta: *Pohádky z hradeckých rybníků*. 1. Vyd. Hradec Králové: Dukase, s. r. o., 2014. 56 s. ISBN 978-80-905550-1-3

POHNEROVÁ, Marta: *Příběhy a pohádky z hradeckých lesů a parků*. 1. Vyd. Hradec Králové: M&V, 2008. Nestr. ISBN 978-80-86771-29-8

POHNEROVÁ, Marta: *Žába Františka*. 1. vyd. Hradec Králové: M&V, 2006. nestr. ISBN 80-86771-17-2

SLABÝ, Zdeněk Karel: *Nedokončené pohádky*. 1. Vyd. Praha: Portál, 2007. 103 s. ISBN 978-80-7367-186-0

SUK, Rudolf, SUKOVÁ, Petra: *Starohradské pohádky čaroděje Archibalda I*. 1. Vyd. Staré Hrady: Tarbon, 2011. 107 s. ISBN 978-80-260-0161-4

B. Sekundární literatura

ČEŇKOVÁ, Jana: *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury*. 1. vyd. Praha: Portál, 2006. 171 s. ISBN 80-7367-095-X

ČERNOUŠEK, Michal: *Děti a svět pohádek*. 1. vyd. Praha: Albatros, 1990. 187 s. ISBN 80-00-00060-1

FREY, Jaroslav: *Boj o pohádku*. 1. vyd. Praha: Život a práce, 1942. 87 s.

GENČIOVÁ, Miroslava: *Literatura pro děti a mládež (ve srovnávacím žánrovém pohledu)*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984. s. 35. ISBN 80-7367-095-X

CHALOUPKA, Otakar, NEZKUSIL, Vladimír: *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury II*. 1. vyd. Praha: Albatros, 1976. 128. s.

CHALOUPKA, Otakar: *Průruční slovník literatury: od počátku do současnosti*. 1. vyd. Brno: Centa, 2005. 1116 s. ISBN 80-86785-03-3

KOUDĚLKOVÁ, Eva (ed.): *Současnost literatury pro děti a mládež*. Liberec: Nakladatelství BOR, 2008. 113 s. ISBN 978 -80-7372-309-5

MOCNÁ, Dagmar, PETERKA, Josef a kol.: *Encyklopedie literárních žánrů*. 1. vyd. Ladislav Horáček-Paseka, Praha a Litomyšl, 2004. 699 s., ISBN 80-7185-669-X

PAVERA, Libor, VŠETIČKA, František: *Lexikon literárních pojmů*. 1. vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc s. r. o. 422 s. ISBN 80-7182-124-1

SIROVÁTKA, Oldřich: *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře*. Brno: Ústav pro etnografii a folkloristiku AV ČR, 1998. 183 s. ISBN 80-85010-06-2

ŠUBRTOVÁ, Milena a kol.: *Pohádkové příběhy v české literatuře pro děti a mládež 1990-2010*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2011. 327 s. ISBN 978-80-210-5692-3

ŠUBRTOVÁ, Milena a kol.: *Slovník autorů literatury pro děti a mládež. 2 Čeští spisovatelé*. 1. vyd. Praha: Libri, 2012. 465 s. ISBN 978-80-7277-506-4

TOMAN, Jaroslav: *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury*. 1. vyd. České Budějovice: Pedagogická fakulta JU České Budějovice, 1992. 98 s. ISBN 80-7040-055-2

URBANOVÁ, Svatava, ROSOVÁ, Milena: *Žánry, osobnosti, díla*. 5.vyd. Ostrava: Ostravská univerzita- Filozofická fakulta, 2005. 239 s. ISBN 80-7368-046-7

URBANOVÁ, Svatava: *Meandry a metamorfózy*. Olomouc: Votobia, 2003. 364 s. ISBN 80-7198-548-1

Seznam příloh

Příloha 1 – Tabule s pohádkou Drak Větvička

Příloha 2 – Dřevěná socha Draka Větvičky

Příloha 3 – Tabule s mapou pohádkové stezky

Přílohy

Příloha 1

Příloha 2

**POHÁDKOVÁ STEZKA
MĚSTSKÝCH LESŮ HRADEC KRÁLOVÉ a.s.**

**MĚSTSKÉ LESY
HRADEC KRÁLOVÉ**
„KROK DO PŘÍRODY“

1 POHÁDKOVÁ STEZKA

- 1 INFORMACE
- 2 ŠEŠULKY ŠUSTILKY
- 3 SKŘÍTKY Z KAPRADÍ
- 4 BORŮVKOVÁ VILA
- 5 BUKOVÝ DĚDEK
- 6 BUBÁČÍ HEJKAL
- 7 BUKVICOVÉ DUŠÍČKY
- 8 DRÁK VĚTVIČKA
- 9 BLUDNÉ KAMÍNKY
- 10 KOUZELNÍK ŠIŠULE
- 11 VODNICKÁ SVATBA

OHNIŠTĚ

POHÁDKY SE NARODILY V LESE

Naše krásné město má zelenou voňavou korunu. Voni tam houby, kapradí, borůvky, šustí vysoká lesní tráva a lesknou se rybníky jako drahokamy. Každého při procházce hradeckými lesy napadne, že za stromem vykukuje hejkal, u studánky tančí víly a nad mokřinkami se v noci vznášejí bludičky. Kdo z rodičů nevykládal dětem u Výskytu, že se tu může objevit vodník? Chodíme sem s dětmi a vnoučaty a najednou je nám dobře, když dětská fantazie vykouzlí bubáka, skřítku nebo polednici. Pojďte s námi po cestě, kde potkáte draka Větvíčku, bludné kamínky a třeba skřítky z kapradí. Městské lesy pro vás připravily kouzelné putování za postavkami z knížek Pohádky a pověsti

z hradeckých lesů a parků a Pohádky z novohradeckých lesů od Marty Pohnerové. Nachystaly pro vás mnoho veselých úkolů a překvapení a nádherných zážitků z lesních zákoutí. Potkáte tady už od Mazurovy chalupy vyřezávané pohádkové figurky od lidového řezbáře Miroslava Kríže. Budete si hrát a zároveň poznávat les, jeho rostliny i obyvatele. Lze říci, že všichni, kteří cestu připravovali, si také hráli a měli z práce radost. Pojďte po špičkách a tiše, abyste nevyplašili zvířátka, víly, trpaslíky a další z fantazie zrozené lesní bytosti. Spolu s dětmi vymýšlejte další pohádky a úkoly.

Vitají vás Městské lesy Hradec Králové a.s.

Tato stezka mohla být realizována díky podpoře:

ELKUM, MCOM, POKL, MATRIX, PORSCHE HRADEC KRÁLOVÉ, GIST, AHRA, vision, PRO Consulting

Autor pohádek:
Pavla Marta Pohnerová
Ilustrace:
Pavla Marta Pohnerová
Design:
M.C. CERNÝ s.r.o., Lukáš Ševčík
Produkce a tisk:
M.C. CERNÝ s.r.o., Hradec Králové

